

		Dit betreft de definitieve beantwoording, van de reacties van leden van de Gebruikersraad en Raad van Advies op het concept IBeP natuurgebied De Maashorst door de projectgroep IBeP.			
nummer	Hoofdstuk	aanduiding	Opmeking/reactie	door	RvA/Gr
1	overige algemeen	overige algemeen	Opmeking/reactie In het IBeP mis ik een visie en uitvoeringsplan / richting, betreffende cultuurhistorische elementen. Bv. Behoud en herstel hakhout wallen. Stuk behoud productiebos met brandgang en loofhoutbegrenzing. Herkenningspunt / object waar de oude gemeenten grenzen bij elkaar kwamen. Geen sloten dempen maar afsluiten. - Incidenten: meldingen registreren en openbaar maken.	door Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr Er is een hoofdstuk cultuurhistorie toegevoegd.
17	overige algemeen			Ruiters/meniers	Gr Meldingen en incidenten worden geregistreerd door de drie eigenaren. De beheerpartners hebben toegang tot deze informatie en evalueren dit met de drie eigenaren. Daar wordt niet actief over gecommuniceerd.
21	overige algemeen		Begrippenlijst toevoegen aan IBeP (bijv. wat wordt verstaan onder extensieve recreatie)	Ruiters/meniers	Gr Toegevoegd
52	Samenvatting	Blz. 4	Ten oosten toevoegen de tijdens het proces om te komen tot de IBeP2022-2028 valt echter buiten de kaders van dit IBeP. We doen aanbevelingen om deze ontwikkelingen in de nieuwe Maashorst gebiedsvisie te op te nemen. Deze gebiedsvisie zal in 2023 klaar zal zijn." à Welke ontwikkelingen? In het stuk wordt met name als het gaat om recreatie vaak verwezen naar deze nog te schrijven gebiedsvisie. Terwijl het wel om inrichtingsvraagstukken gaat. Daarmee wordt recreatie "buiten spel gezet" in dit IBeP en lopen we het risico dat de balans tussen natuur en recreatie niet meer te verkrijgen is. Om de balans te verbeteren en te waarborgen dient er eerst een visie te zijn gevolgd door inrichting en beheer!	Ruiters/meniers	Gr Het IBeP is gebaseerd op de Gebiedsvisie die 14 december 2023 is vastgesteld.
59	Samenvatting		- Cultuur historische waarden zoals; Kelten begrafplaats, Vorstengrafdonk, Wijst verschijnselen en monumentale wijken als Stabroek en Hengstheuvel.	MB (Maashorstburgers)	Gr Er is een hoofdstuk cultuurhistorie toegevoegd.
114	Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)		Als anverdragingsmaatregel is in het IBeP het plan opgenomen om 50% van de grove dennen te kappen. In het IBeP wordt verwezen naar een rapport van Alterra 2000. "Het waterverbruik van bossen in Nederland". Hieruit blijkt echter, dat de grondwateraanvulling onder grove den en beuk het hoogst is (270 en resp. 276 mm). Onder gemengd loofbos is de grondwateraanvulling 225 mm. Het kappen van grove dennen is een foute conclusie en dus een slechte maatregel om de grondwaterstand in de Maashorst te verbeteren. Verloving zal het probleem van de verdroging vergroten.	Nat Ver.	RvA De tekst in het IBeP is verduidelijkt. We werken toe naar een opener boslandschap van loof- en gemengd bos, zoals ook al in het vorige IBeP als doelstelling is opgenomen. Aan het einde van de planperiode van het voorliggende IBeP, zal een evaluatie plaatsvinden of deze maatregelen toereikend zijn.
115	Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)		Het kappen van Douglasparap zo volgens het rapport een betere maatregel zijn om verdroging tegen te gaan. Het percentage bos met douglas is dermate gering, dat door het kappen het grondwater er niet meetbaar van zal stijgen. De ecologische waarde van bestanden met douglasparap en grove den is groot voor horsten van roofvogels als havik, buizerd, raaf en Wespiedief en de broedvogels van de "kruisbekgroep", waartoe naast kruisbek ook de zwarte mees, kuifmees, en (vuur)goudhaantje en sijn behoren.	Nat Ver.	RvA Zie ook toelichting 114; IBeP is aangepast.
181	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		De opslag van ruwe berk en grove den op afgeplagde bodems moet beschouwd worden als de herstelkracht van de natuur. Door het afgraven van de bouwvoor en heidebodem kunnen alleen pionierssoorten als ruwe berk en grove den groeien op deze humusloze, versuurde grond.	Nat Ver.	RvA In par. 3.3.2. wordt hierop ingegaan. Terughoudendheid in afgraven wordt als uitgangspunt gehanteerd.
182	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Amerikaanse vogelkiers is een pionier van arme bossen en is in staat om de mineralen via het blad in de strooisellaag te brengen, waardoor het strooisel van den en elk beter wordt afgebroken (mineralenpomp). Onder volgroeide Amerikaanse vogelkiers kunnen ontbrekende boomsoorten van de Eiken-Beukenbossen op voedselarme grond worden ingebracht zoals tamme kastanje, beuk, winterkik, mispel, hazelaar, ratelpopulier en gewone esdoorn.	Nat Ver.	RvA Deze denkrichtheid wordt in het IBeP (ook de vorige editie) onarmd.
195	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2	Uitkijpunten: maak rotstoeltoegankelijke uitkijpunten maar ook de paden daar naar toe!	MmBoH	Gr Daar waar mogelijk worden voorzieningen aangepast/gerealiseerd rekening houdend met MmBoH uitwerking vindt plaats in werkplannen
197	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2	Minderwalden parkeerplaatsen dienen voorzien te zijn van een verhard oppervlak en goed bereikbaar. Officiële bebording noodzakelijk, anders worden deze voorzieningen illegaal gebruikt bij drukte.	MmBoH	Gr Daar waar mogelijk worden voorzieningen aangepast/gerealiseerd rekening houdend met MmBoH uitwerking vindt plaats in werkplannen
199	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2	"Door velen wordt de huidige recreatiedruk als te hoog ervaren (projectteam, adviesraad en gebruikersraad)." Dit ligt genuanceerder, er zijn binnen de gebruikersraad ook andere meningen. En er zijn ook op drukke tijdstippen grote, rustige plekken.	MTB-ers	Gr Dit is in de tekst genuanceerd, in lijn met de opmerking.
200	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2	"In 2020 heeft Stichting Maashorst in Uitvoering (SMU) aan alle lopende evenementenorganisatoren aangegeven dat evenementen in de kern vanaf 2021 verboden zijn". De beheerders en fietsverenigingen hebben hierover specifieke afspraken gemaakt.	MTB-ers	Gr Is helaas niet te verifiëren. In de Gebiedsvisie is opgenomen dat evenementen worden uit de natuurkern. In 2024 wordt een Activiteiten- en evenementenplan opgesteld.
264	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	Blz 62	Deze onderwerpen raken bezoekers, waardoor er een emotionele discussie ontstaat waarin felten en meningen moeilijk te onderscheiden zijn. In de discussies wordt vooral de stem van de hardst roependen gehoord en kan moeilijk worden ingeschat hoe groot deze groep is. Zeer gekleurd stukje tekst. Gebruikers vragen al jaren om onafhankelijke monitoring en meer inzicht in stem in beslissingsprocessen. Goed dat hier nu met spoed op wordt ingezet. Dit dient wel onafhankelijk te gebeuren en er moet ook iets gedaan worden met (eventuele) onvrede van grote groepen.	Ruiters/meniers	Gr De tekst is genuanceerd en objectiever herschreven.
279	14. gecteerde werken	14	Hier ontbreken de volgende stukken:	MB	Gr De strekking van de stukken is de projectgroep bekend en meegenomen in de afweging omtrent betreffende thema's
280	14. gecteerde werken		Ontwikkeling van de Omgevingsvisie gebiedsontwikkeling de Hooze Vossel, een duidelijk deel van de Maashorst, zoals dat in Bernheze is uitvoering genomen wordt.	MB	Gr Dit gebiedsproces is bekend en gemeente Maashorst is hierbij aangesloten.
281	14. gecteerde werken		Betevingsonderzoek "Hoe voel jij je in de Maashorst" gepubliceerd door de Maashorstburgers op 13 december 2019	MB	Gr Opgenomen in de bronnenlijst. Omwille van de leesbaarheid is het aantal bronnen in de tekst beperkt gebleven.
282	14. gecteerde werken		Het overzicht van de bij voorgaand onderzoek opgehaalde beschrijvingen van door de respondenten ervaren voorvallen	MB	Gr De strekking van de stukken is de projectgroep bekend en meegenomen in de afweging omtrent betreffende thema's
283	14. gecteerde werken		Literatuur studie "Meer Maashorst, maar dan anders" een opzet van de Maashorstburgers in het belang van de regionale gebruikers.	MB	Gr De strekking van de stukken is de projectgroep bekend en meegenomen in de afweging omtrent betreffende thema's
284	14. gecteerde werken		Het document "Vraagtekens bij toenemende vergroting" een verdere uitwerking van voornoemd document.	MB	Gr De strekking van de stukken is de projectgroep bekend en meegenomen in de afweging omtrent betreffende thema's
285	14. gecteerde werken		Het document "Naar een meer toegankelijke Maashorst" opgesteld door de gehandicapten met verwijzing naar Europese regelgeving.	MB	Gr De strekking van de stukken is de projectgroep bekend en meegenomen in de afweging omtrent betreffende thema's
320	Bijlagen	Bijlage 10	Uitgangspunt voor het nieuwe IBeP vormen de bestaande visie en beleid zoals weergegeven in het Maashorst Manifest en Natuurplan uit 2009 en het voorgaande IBeP 2015-2019. Een belangrijk stuk met wijzigingen wordt daarbij niet genoemd: de tussenevaluatie IBeP 2017.		Gr Tekst is aangepast; Tussenevaluatie 2017 is meegenomen als input.
12	overige algemeen		- Ruiters verstoren de rust van het wild niet.	Ruiters/meniers	Gr Dit wordt in het IBeP niet in twielf getrokken, geen aanpassing.
2	overige algemeen		Het aangegeven gebied bevat een luwe kern waar begrazers rust kunnen vinden en de biodiversiteit zich kan herstellen. Dit vraagt een grotere bredere schil zowel voor recreanten als wel voor de versteking van de kern. Het zal de recreant ook moeten uitdagen om zich daar te begeven.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr In de Gebiedsvisie de ambitie opgenomen om de levendige schil recreatief en landschappelijk te ontwikkelen.
3	overige algemeen		Maashorst is het omhooggetuigde gebied en niet los te zien van de Peellandtrek. Deze hebben ook sterk invloed op elkaar. Het inrichtingsplan zou zeker ook een gedeelte van die breuk moeten bevatten. Denk aan Revenekes en Annabos met zandverstuiving Bedaf. Tevens belangrijk i.v.m. oprichting GEO park.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr Het IBeP heeft geen betrekking op deze gebieden. T.a.v. o.a. thema's geogenese, waterhuishouding, cultuurhistorie, uitwisseling met omgeving is de basis regionaal.
4	overige algemeen		eerdere reacties zijn onvoldoende meegenomen.	MmBoH	Gr Alle eerdere reacties zijn afgewogen en indien relevant verwerkt in het IBeP. Niet alle reacties zijn overgenomen. Daarvoor is helder gecommuniceerd.
5	overige algemeen		Reactie op projectplan: We moeten nu constateren dat er gekozen is voor een hele andere opzet in het concept IBeP. Waaronder hoezo? De logische volgorde is eerst beleid en dan uitvoering IBeP. Het moet niet zo zijn dat een vastgesteld IBeP "kneltend" is bij het vaststellen van het beleid. De maatschappelijke opgave/effort zijn en blijven ons inziens van essentieel belang in een goed functionerend natuurgebied De Maashorst.	MmBoH	Gr Het projectplan is besproken en toegelicht in de Gebruikersraad (april 2022). Inmiddels is besloten het IBeP na afronding van de gebiedsvisie definitief vast te stellen. Op punten is het IBeP waar nodig aangepast n.a.v. uitkomsten van het Gebiedsvisieproces.
6	overige algemeen		Hieronder nogmaals onze reactie waar wij op geen enkele manier een reactie op hebben ontvangen! Wij herkennen ons onvoldoende in de opsminking in de bijlage 10 van dit concept IBeP. Dus alsnog graag een inhoudelijke reactie van uw kant!	MMoH	Gr Zie reactie op opmerking punt 4
7	overige algemeen		Als de fietspad om het begrazingsgebied gelegd wordt kan er dan ook een fietswiel pad langs zodat de tractoren weer op een fietswiel manier om de maashorst heen kunnen	ZLTO	RvA Deze suggestie wordt meegegeven aan de projectleider.
8	overige algemeen		ONNB is kern moet kunnen, is belangstelling voor bij bedrijven, mondeling toegevoegd RvA	Natuurcentrum	RvA Het huidige beleid is erop gericht om de hele natuurkern, dus ook de te verwerven gronden, op te nemen in begrazingsgebied. Voor ONNB is ruimte in de natuurschil (andere vorm natuur).
9	overige algemeen		In huidige IBeP moeten de aanpassingen van de tussenevaluatie 2017 opgenomen worden.	Ruiters/meniers	Gr Tekst is aangepast; Tussenevaluatie 2017 is meegenomen als input.
10	overige algemeen		- Alle recreanten mogen van alle paden gebruik maken. Niet alleen eigen routes.	Ruiters/meniers	Gr Dit is uitgangspunt voor het IBeP.
11	overige algemeen		- Toegang moet ook praktisch nog wel mogelijk blijven: met fauna rustgebieden worden veel paden afgesloten. Als er geen paden meer zijn is er op papier nog wel toegang maar praktisch blijft er niks van over.	Ruiters/meniers	Gr De constatering dat er praktisch niets over blijft is onjuist. Hierop zal bij uitwerking in beheer ook worden toezien.
13	overige algemeen		Voldoende poorten om gebied in en uit te kunnen. Vooral UFT is voor de veiligheid van belang. Voldoende poorten verhoogt veiligheidsgevoel en draagvlak voor de plannen. Voor wandelaars en fietsers zijn er genoeg poorten, maar daar kan een paar d of menkar niet doorheen. Overleg hoeven niet perse aan te sluiten op ruiters/menouters (ruiters/meniers kunnen afwijken van de route omdat zij overal op de paden mogen komen).	Ruiters/meniers	Gr Deze afweging heeft bij de aanleg van de ruiters- en memoute plaatsvonden. Hierover is toen ook overleg gevoerd. In 2024 wordt een recreatiestromenonderzoek uitgevoerd en een recreatief inrichtingsplan opgesteld. Dit onderwerp krijgt daarin een plek.
14	overige algemeen		FINANCEEL PLAN MIST! Hoe kun je een IBeP maken en goedkeuren zonder financieel plan? Wij gaan heir niet mee akkoord.	Ruiters/meniers	Gr In paragraaf 1.1 is een onderdeel over financiering opgenomen.
15	overige algemeen		Focus van beleid en inrichting moet liggen op omwonenden en niet op toeristen (toeristen verhogen de druk die nu al te groot is en zij houden zich vaak minder aan regels (bijv. voeren van grazers).	Ruiters/meniers	Gr Bij beheer binnen IBeP richten we ons op het gebruik door verschillende groepen gebruikers. De Gebiedsvisie gaat nader in op doelgroepen.
16	overige algemeen		- Doelen SMART formuleren	Ruiters/meniers	Gr Voor zover mogelijk opgenomen in IBeP. Doelen worden verder concreet gemaakt in werkplannen.
18	overige algemeen		- Wanneer wordt niet verder gegaan met uitbreiding begrazing natuurkern grote grazers?	Ruiters/meniers	Gr In de Gebiedsvisie zijn de randvoorwaarden voor uitbreiding begrazing opgenomen.
19	overige algemeen		- Als het te vaak mis gaat wie moeten dan er uit? De recreanten of de grote grazers?	Ruiters/meniers	Gr De inzet is om zowel de recreanten als de grote grazers te behouden in het gebied. De interactie tussen grazers en recreanten wordt gemonitord. In 2024 wordt nog nadrukkelijker ingezet op informatie en voorlichting.
20	overige algemeen		- De kern moet toegankelijk blijven voor recreanten, veilig en met voldoende voorzieningen: voor de geestelijke gezondheid van mensen is dit essentieel. Recreatie in de levendige schil en de natuurschil is te weinig mogelijkheden voor beoefening van diverse vormen van recreatie) hoe aantrekkelijk is die ook probeert te maken, dat mag nooit het enige alternatief worden.	Ruiters/meniers	Gr Recreatie in de natuurkern blijft mogelijk op wegen en paden. Recreatie die past bij de rust en stilte van de natuurkern. De recreatieve voorzieningen liggen in de natuurschil.
22	overige algemeen		Meer toegangspunten voor ruiters/meniers zodat er alternatieven zijn wanneer er zich grazers op de route bevinden. Om diezelfde reden moet het gebruik van alle paden door ruiters/meniers toegestaan blijven	Ruiters/meniers	Gr zie punt 13
23	overige algemeen		Bewegingsrichting à issues:	Ruiters/meniers	Gr zie punt 13
24	overige algemeen		- Instellen rustgebieden à de toegang tot de kern wordt verkend. à Paden worden afgesloten. à uiteindelijk blijven er nog maar zeer weinig paden over in de kern. à 1. De natuurbeleving en recreëren staat onder druk. 2. Op de paden die overblijven wordt het te druk omdat het aanbod te beperkt is.	Ruiters/meniers	Gr zie punt 11
25	overige algemeen		Natuurkern en natuurschil worden één geheel à veel mensen zullen zich onveilig voelen tussen grote grazers. à De (veilige, prettige) recreatie voor die grote groep mensen staat ernstig onder druk. De levendige schil voldoet niet als recreatiegebied!	Ruiters/meniers	Gr In de Gebiedsvisie is opgenomen dat, als aan voorwaarden wordt voldaan, uitbreiding van de begrazing naar de natuurschil vanaf 2035 plaatsvindt.
26	overige algemeen		- Wisten gebied uitbreiden à de veilige recreatie voor een grote groep mensen staat ernstig onder druk.	Ruiters/meniers	Gr Een en ander wordt altijd zorgvuldig opgepakt. Monitoring maakt deel uit van het proces. Bij een te groot risico vindt er geen uitbreiding plaats.
27	overige algemeen		IBeP en Natuurplan dient gebodet te worden aan de visies van de diverse gemeenten op recreatie en toerisme.	Ruiters/meniers	Gr Dit vindt plaats.
28	overige algemeen		Ecoduct niet toegankelijk: wie kan zorgen voor een alternatieve veilige overstek (partijen wijzen tot nu toe naar elkaar)? Eén natuurgebied betekent ook een veilige overstek voor iedereen.	Ruiters/meniers	Gr Ecoducten zijn nauwe doorgangen voor alle zich te verplaatsen faunagroepen. Recreatie daarbij toestaan verstoort helaas teveel. Anderzijds is veilige verplaatsing voor de recreant belangrijk en heeft de aandacht bij inrichting en verbinding. Bij de realisatie van de ecoducten aan de noordzijde van het natuurgebied, in opdracht van de provincie N. Br., is een principe inrichtingskeuze gemaakt ten gunste van fauna. Deze vraag valt ook buiten het perspectief van het IBeP
29	overige algemeen		Er is behoefte aan een goede parkeerplaats voor trailers	Ruiters/meniers	Gr In 2024 wordt een recreatiestromenonderzoek uitgevoerd en een recreatief inrichtingsplan opgesteld. Dit onderwerp krijgt daarin een plek.
30	overige algemeen		Wat als Oss en Bernheze niet akkoord gaan met dit IBeP?	Ruiters/meniers	Gr De partners hebben gezamenlijk de Gebiedsvisie opgesteld en vastgesteld. Het IBeP is hier een uitwerking van. De partners stellen gezamenlijk het IBeP op, wat leidt tot een door alle partners ondertekend plan.
31	overige algemeen		Hoe hou je overzicht en verbinding tussen alle beleids- en uitvoeringsplannen die er al liggen en die nog gemaakt worden? Manifest, natuurplan, IBeP, zoneringplan, gebiedsvisie enz. We zien door de bomen het bos niet meer....	Ruiters/meniers	Gr In de inleiding van het IBeP is de relatie tussen plannen beschreven. Het IBeP is uitvoerend voor de korte termijn; visies zijn leidend op hoofdlijnen.

32	overige algemeen		Hoe weeg je de belangen tussen het belang van omwonenden die het gebied dagelijks/weekelijks bezoeken en het belang van de recreant?	Ruiters/meniers	Gr	Uitgangspunt voor de Gebiedsvisie en daarmee ook het IBeP is de lokale recreant (omwonende). Het doel is niet om meer bezoekers van buitenaf te trekken.
33	overige algemeen		Als natuur- en gebiedskenners zijn wij als natuurorganisaties uiteraard zeer geïnteresseerd in de verdere ontwikkeling van "ons" Natuurgebied de Maashorst. Sinds de start van Stuurgroep de Maashorst in 2005 zijn wij altijd zeer nauw betrokken geweest bij de ontwikkelingen in de Maashorst en bij uitstek bij de ontwikkeling van de Natuurkern. Wij hebben onze ecologische-, cultuurhistorische en gebiedskennis altijd kunnen inbrengen in de planvorming en gebiedsontwikkeling. Zo hebben wij meegeschreven en meegedacht met het Natuurplan (2005), het Monitoringsplan (2005), het Ontwerpingsplan (2005), het eerste IBeP (2015) en recent nog de Evaluatie van grote grazers in 2020. Met de start van de gemeente Maashorst lijkt onze rol meer naar de achtergrond gedrukt en worden we gedwongen te acteren als één van de reagierende (burger)actoren. Dat voelt niet goed. Er is helaas geen ruimte voor dialoog geweest in bijvoorbeeld de Raad van Advies. Inmiddels is ons de gelegenheid geboden om op 27 oktober met u in gesprek te gaan. Dit stuk kan daarbij dienen als besprekstuk.	Nat Ver.	RuA	Voor het IBeP is besloten alle belangen gelijkwaardig mee te nemen en input te leveren via GR en RuA. Daar waar het voor plannen en projecten van meerwaarde is om de kennis en kunde van de natuurverenigingen mee te nemen, zullen we dat doen. Er is op 27 oktober 2022 goed informatie uitgewisseld; de input is meegenomen in het IBeP proces.
34	overige algemeen		Bestrijdingsmiddelen, die in de intensieve land- en tuinbouw in de Maashorstkern en de schil worden toegepast, doden insectenfauna, wilde flora, bodemschimmels ook in de omringende natuur. Het effect is niet specifiek in de Maashorst onderzocht maar de gevolgen van de achteruitgang in insectenstand zijn duidelijk zichtbaar. Dit werkt door in vitaliteit van de bodem en in de voedselpiramide (microfauna, kleine en grote insecten, vlinders, libellen, amfibieën, reptielen, vogels en zoogdieren).	Nat Ver.	RuA	Deze zorg delen we. Het valt echter buiten het perspectief van het IBeP om hiervoor maatregelen op te nemen.
35	overige algemeen		Er is jarenlang gesproken over een benodigde Landschaps Ecologische Systeem Analyse voor de Maashorst. Deze zou de basis moeten vormen voor integrale oplossingen. De maatregelen, die nu voorgesteld worden in het IBeP, worden echter niet onderbouwd met de resultaten van een Landschaps Ecologische Systeem Analyse (LESA). Onduidelijk is waarom dit traject is gestagneerd. Hierdoor ontbreekt een belangrijke basis voor het maken van (integrale) keuzes.	Nat Ver.	RuA	De LESA was met name gericht op de hydrologische component (beperking vanuit de subsidie). Uit de eerste fase van de LESA zijn een aantal specifieke vragen gekomen mbt het functioneren van het hydrologisch systeem, die zijn opgenomen in de opdracht aan RHDVH betreffende de modellering voor het GGOR traject. De resultaten daarvan zijn meegenomen in dit IBeP. De LESA is medio 2023 weer opgepakt.
36	overige algemeen		Het ontbreekt aan een gedegen evaluatie van IBeP 1. Er is veel geïnvesteerd. Zijn de middelen goed gebruikt en is voldoende bijgestuurd in het nagestreefde werkmiddel (plan-do-check-act)?	Nat Ver.	RuA	Voor de evaluatie is gebruik gemaakt van bestaande studies (o.a. evaluatie grote grazers, de geohydrologische studie tbv GGOR en gegevens uit monitoring), recente onderzoeken buiten de Maashorst en kennis in de projectgroep. Naar mening van de projectgroep was er voldoende kennis om de inzet van middelen te toetsen en een weg uit te stippelen voor de periode 2022-2028
37	overige algemeen		In het IBeP ontbreekt het aan inzicht en middelen voor de komende planperiode. Wat zijn de beschikbare middelen naast SNL, middelen uit de bosstrategie en de gemeentebegroting? Wij hopen dat de toegenomen economische waarde van de Maashorst en de hoge ambitie van de gemeente leiden tot het daadwerkelijk investeren in natuurwaarden. Door procesnatuur worden feitelijk beheersmaatregelen uitgespaard. Hetzelfde geldt voor de inzet van vrijwilligerswerk. Gemeente; laat zien dat je natuur serieus neemt. Natuurwaarde is niet in geld uit te drukken.	Nat Ver.	RuA	Het uitgangspunt (opgenomen in plan van aanpak) is dat het IBeP2023 binnen de huidige financiële kaders moet plaatsvinden. Doel is behoud en versterking van de natuurwaarden. Binnen de begrotingen van de partners is geld gereserveerd. Zie gemeentelijke begrotingen.
38	overige algemeen		Eindconclusie	Nat Ver.	RuA	Een beheerplan is geen onderzoeksrapport; een eindconclusie is niet passend. Wel is een uitgebreide samenvatting toegevoegd.
39	overige algemeen		Oernatuur vraagt niet om tuinen. Het grootste probleem is stikstofdepositie en klimaatopwarming; in 2030 moet de depositie gehalveerd zijn. Klimaatopwarming kan en moet bestreden worden door CO2 opslag in de natuur. Samenwerk trekken wij de volgende conclusies:	Nat Ver.	RuA	Deze zorg delen we. Het valt echter buiten het perspectief van het IBeP om hiervoor maatregelen op te nemen. In de Gebiedsvisie zal hier (op hoofdlijnen) aandacht voor zijn.
40	overige algemeen		3 Verminder de stikstoflast;	Nat Ver.	RuA	Dit valt buiten het perspectief van het IBeP
41	overige algemeen		3 Verminder de invloed van bestrijdingsmiddelen;	Nat Ver.	RuA	Dit valt buiten het perspectief van het IBeP
42	overige algemeen		3 Stop houtoogst;	Nat Ver.	RuA	Zie beschrijving in voorliggend plan.
43	overige algemeen		3 Kies voor een andere strategie qua bosvorming;	Nat Ver.	RuA	Bosvorming zal de komende jaren veel kleinschaliger worden voortgezet
44	overige algemeen		3 Pak de verdroging rigoureus aan;	Nat Ver.	RuA	Verdroging wordt op basis van bestaand beleid (o.a. GGOR) aangepakt, zie hoofdstuk 4. De Gebiedsvisie gaat in op de ambities.
45	overige algemeen		3 Zet sterker in op wijstherstel;	Nat Ver.	RuA	Wijstherstel volgt uit herstel van het watersysteem
46	overige algemeen		3 Realiseer het natuurnetwerk;	Nat Ver.	RuA	Aankoop en inrichting van natuurnetwerk zijn gericht op volledige realisatie in 2027. Indien mogelijk eerder
47	overige algemeen		3 Vergroot het procesnatuur areaal (begrazingsgebied);	Nat Ver.	RuA	Het streven is om uiterlijk in 2050 natuurlijke processen leidend te laten zijn in het hele natuurgebied. In de natuurkern is dat nu al mogelijk door de inzet van de grote grazers. Hiervoor wordt ingezet op uitbreiding van de begrazing door de wisent.
48	overige algemeen		3 Van de toegenomen recreatiedruk op;	Nat Ver.	RuA	De Gebiedsvisie heeft hier uitdrukken over gedaan. In 2024 wordt nog een recreatiestromemonitoring uitgevoerd en een recreatief inrichtingsplan opgesteld. Opvang van de recreatiedruk wordt daarin verder uitgewerkt. Met de instelling van faunaruistgebieden wordt recreatie geweerd uit kwetsbare delen
49	overige algemeen		3 Verminder veiligheidsrisico's;	Nat Ver.	RuA	Dit IBeP is daar op gericht (zie 47 en 48)
50	overige algemeen		3 Versterk de ecologische waarden in de levendige schil.	Nat Ver.	RuA	Dit valt buiten het bestek van het IBeP. Dit is wel een ambitie in de Gebiedsvisie en de omgevingsvisie van de diverse gemeenten.
51	Samenvatting	Blz. 4	In de tussenevaluatie IBeP mei 2017 zijn belangrijke aanpassingen op het IBeP verwerkt. Deze tussenevaluatie is tot stand gekomen en vastgesteld in de gemeenteraden om dat de gemeenteraden vonden dat recreatie te weinig aandacht kreeg in het IBeP en de Maashorst. Deze tussenevaluatie en aanpassingen worden niet genoemd maar zijn wel van belang. O.a. het toestaan van recreëren door alle gebruikersgroepen op alle paden in de kern (niet alleen eigen routes).	Ruiters/meniers	Gr	Tekst is aangepast; Tussenevaluatie 2017 is meegenomen als input. Relevante genomen besluiten zijn opgenomen in IBeP
53	Samenvatting	Blz. 6	Recreatie en zoning: "De afgelopen jaren is hard gewerkt aan nieuwe recreatieve routes" à niet aan ruitersroutes. "Dit heeft, mede veroorzaakt door de Covidpandemie, geleid tot een sterke toename van recreanten" à oorzaak en gevolg is uit de lucht gegrepen. COVID ja, maar nieuwe routes zijn niet de oorzaak van toegenomen drukte. Onze indruk is juist dat het gebrek aan goede paden en niet goed aangelegde routes zorgt voor druk. Plus het toemengende aantal toeristen op steeds verder uitbreidende regionale camping/vakantieparken & de voortdurende marketing door Maashorst en veel lokale ondernemers van het gebied om hier naar toe te komen. Gebrek aan ruimte in de smalle natuurschil zorgt voor druk. Het afsluiten van het Wisentengebied voor recreanten (minder ruimte voor recreanten) en sommige smalle stukken in de natuurkern zorgt voor druk (mn Udense dreef). En door het aantrekken van toeristen door reclame voor de wisenten.	Ruiters/meniers	Gr	Dit is geen onderwerp van het IBeP. Regionaal wordt ingezet op het versterken van de ruitersroutes, met name tussen de verschillende gebieden. In 2024 wordt in De Maashorst een recreatiestromemonitoring uitgevoerd en een recreatief inrichtingsplan opgesteld. Dit onderwerp krijgt daarin een plek.
54	Samenvatting	Blz. 10	- "Het Natuurplan schetst voor het jaar 2050 een 3.500 ha. groot natuurgebied, waar de natuur bepoeld is en wij 'te gast' zijn." De mens moet ook veilig kunnen recreëren. Balans benoemen! Zie ook opmerking bij hoofdstuk 1 m.b.t. Natuurplan 2009.	Ruiters/meniers	Gr	De balans tussen recreatie en natuur is beschreven in de Gebiedsvisie.
55	Samenvatting	Blz. 10	- "Het IBeP vormt daarmee de verbindende schakel tussen de gebiedsvisie en werkplannen van de beheerders" De gebiedsvisie is nog niet klaar. Hoe kan het IBeP dan een schakel zijn?	Ruiters/meniers	Gr	Tekst was inderdaad onjuist, er had moeten staan: verbinding tussen Natuurplan en werkplannen. Dit is aangepast.
56	Samenvatting		Het gemis van vertegenwoordiging van ongeorganiseerde gebruikers uit de kern Reek, Schaijk, Zeeland, Heesch, Oss en Herpen op dit moment in de gebruikersraad vormt een te smalle afspiegeling van de regio om voldoende advieskracht te vormen.	MB	Gr	Deze opmerking heeft geen betrekking op het IBeP. De participatie is in 2023 geëvalueerd en wordt nu anders vorm gegeven. Met als doel om meer mensen te betrekken bij het natuurgebied.
57	Samenvatting		IBeP staat voor uitvoeringsplannen rond inrichting en beheer en vereist een vooraf geactualiseerde gebiedsvisie (op voortschrijdend inzicht aangepast Manifest) Zonder een afgeronde gebiedsvisie kan geen 6 jarig IBeP opgesteld worden. Voor noodzakelijke op kort termijn uit te voeren werkzaamheden is een simpel uitvoeringsplan de beste oplossing.	MB	Gr	Het proces van het IBeP is afgestemd.
58	Samenvatting		Concept IBeP toont een sterk eenzijdig gekleurd afgeleid rapport van het Manifest waarin o.a. de volgende belangrijke onderwerpen niet opgenomen zijn:	MB	Gr	voor kennisgeving aangenomen
60	Samenvatting		- De wijze waarop de recente Klimaatsien en nieuwe herinrichtingsrichtlijnen voor de agrarische sector in het natuurpark ondersteund worden.	MB	Gr	Herstel van de waterhuishouding en bodemkwaliteit zijn uitgangspunt voor de Maashorst, zoals ook in de Gebiedsvisie is beschreven.
61	Samenvatting		- De optie om voor dit gebied gebruik te kunnen maken van landelijke of Europese bepalingen die toebedeeld worden aan Natura 2000 gebieden of de Unesco Geopark status	MB	Gr	Valt buiten de kaders van het IBeP. Vanuit het natuurgebied is er wel nauwe contact met de provincie om te kijken wat de mogelijkheden voor de Maashorst zijn. De gemeenten nemen deel aan het Geopark i.o.
62	Samenvatting		- De vereiste veilige recreatieve inrichting om de regionale recreatiedruk voldoende ruimte te geven	MB	Gr	De Gebiedsvisie gaat in op de balans (proces)natuur en recreatie.
63	Samenvatting		- De actuele beleving van de regionale gebruikers met een sterke focus op de gevraagde bewijspaat voor de veiligheid in het gebied	MB	Gr	Er vindt monitoring plaats van interactie tussen grazers en bezoekers. Dit wordt uitgebreid met monitoring van beleving.
64	Samenvatting		Een adequate actuele peiling van de door de regionale bewoners beleefde veiligheid moet blijken uit een zorgvuldig recent uitgevoerd onderzoek. Het idee dat communicatie middelen zoals b.v. borden deze veiligheid tot stand brengen leidt niet tot het gewenste resultaat.	MB	Gr	zie punt 63
65	Samenvatting		De uitkomsten van het in 2019 door een burgerinitiatief uitgevoerd en gerapporteerde beleevingsonderzoek onderzoek "Hoe voel jij je in de Maashorst" gepubliceerd op 13 december 2019 zijn zover niet opgenomen.	MB	Gr	Dit onderzoek is één van de gebruikte bronnen bij het schrijven van het IBeP.
66	Samenvatting		De wijze waarop de schriftelijke reacties van de nu bestaande gebruikersraadleden in het definitieve IBeP rapport ter besluitvorming aan de 3 gemeenten voorgelegd worden ontbreekt. (Een 1 op 1 weergave per gebruikersgroep is een vereiste voor een breed gegeven besluitvorming).	MB	Gr	Bij de besluitvorming wordt de inbreng van de adviseurs en hoe daar mee is omgegaan voorgelegd aan de bestuurders. Het proces is in het IBeP vastgelegd; de inbreng is separaat vastgelegd.
67	1. Aanleiding en doel	P. 111	Voor De Maashorst geldt overwegend het natuurdoeltype zand- en kalklandschap. In hoeverre zijn er meerdere alternatieve invullingen van dit natuurdoeltype te bereiken? Ofwel: is het nagestreefde doel de enige mogelijke invulling van dit en andere mogelijkheden om dit te bereiken? We missen alternatieven, ook voor beheer en inrichting.	MTB-ers	Gr	De ambities voor het natuurgebied zijn opengelegd. Dit IBeP gaat uit van voortzetting van het beheer en inrichting uit het eerdere IBeP, mede gebaseerd op de resultaten van de evaluatie IBeP 2015.
68	1. Aanleiding en doel		- In de tussenevaluatie IBeP mei 2017 zijn belangrijke aanpassingen op het IBeP verwerkt. Deze tussenevaluatie wordt niet genoemd maar vinden we wel van belang. Er staan diverse issues in genoemd met oplossingen. Deze lijken niet verwerkt in het huidige IBeP. O.a. het toestaan van recreëren op alle paden en het struinen door wandelaars, het gebruik van de (eigen) paden/routes komt in meerdere hoofdstukken in het IBeP terug maar dit is in 2017 anders afgesproken.	Ruiters/meniers	Gr	Tekst is aangepast; Tussenevaluatie 2017 is meegenomen als input. Relevante genomen besluiten zijn opgenomen in IBeP
69	1. Aanleiding en doel		- Doel uit het Natuurplan 2009: vorming van één grote begraasde natuurkern (inclusief wisentengebied en wat nu de natuurschil is) à In gemeenteraden is het Natuurplan van 2009 teruggehaald en aanpassingen zijn weergegeven in de evaluatie van het IBeP 2017. Belangrijkste aanpassingen: kern moet toegankelijk blijven, natuurschil wordt niet begraasd. In het onderhavige IBeP wordt ook waar op ingezet op terugdringen van de recreant naar de natuurschil. Dat strookt niet met het uiteindelijke doel van het Natuurplan om de natuurschil op te nemen in de kern. Actie: Pas dit doel in het Natuurplan aan aan de huidige inzichten: behoud de natuurschil voor recreatie zonder grote grazers. (aanvallende opmerking: de levendige schil voldoet niet voor natuurecreatie! Deze is daar ook niet geschikt voor te maken dus verder verdringen van de recreant naar de levendige schil is niet wenselijk).	Ruiters/meniers	Gr	In de Gebiedsvisie is opgenomen dat, als aan voorwaarden wordt voldaan, uitbreiding van de begrazing naar de natuurschil vanaf 2035 plaatsvindt. De natuurkern blijft toegankelijk voor recreanten.
70	1. Aanleiding en doel		- De natuurschil voldoet nu niet aan de minimale eisen om veilig en prettig te kunnen recreëren. Op veel plekken te smal en over het algemeen te druk. Routes niet goed aangelegd (knelpunten bekend bij gebruikersraad, wij lichten deze graag toe). Als het doel is de natuurkern recreatie-luie te maken, dan dient er zwaar ingezet te worden op verbeteren van de mogelijkheden in de natuurschil.	Ruiters/meniers	Gr	In de Gebiedsvisie is opgenomen dat ernaar wordt gestreefd de voorzieningen in de natuurschil te versterken en de levendige schil recreatief en landschappelijk te ontwikkelen.
71	1. Aanleiding en doel	Blz. 11.1.1	De hoeveelheid grond die nu beschikbaar is, is voldoende om de gewenste begrazing te realiseren. Het streefbeeld gaat uit van een groter begrotingsgebied. Is waarom begrazing uitbreiden als het nu voldoende is? Streefbeeld aanpassen? Dit zou vanuit het oogpunt balans natuur - recreatie wenselijk zijn!	Ruiters/meniers	Gr	zie antwoord bij 69
72	1. Aanleiding en doel	Blz. 11.1.1	Een randvoorwaarde voor de financiën is dat er gewerkt wordt vanuit beschikbare subsidies en budgetten. Maatregelen die meer kosten kunnen we alleen uitvoeren als we aanvullende financiële middelen vinden. à Het financiële plan ontbreekt in de IBeP. Budgetten is keuzes maken. Zonder plan kunnen er geen keuzes gemaakt worden. Maatregelen om veilige recreatie en natuurbeleving te vergroten zijn van belang. Graag ontvangen we dit plan along.	Ruiters/meniers	Gr	In paragraaf 1.1 is een onderdeel over financiering opgenomen.
73	2. Ontwikkelingen op de Maashorst		De geregistreerde en aan het voorgaande bestuur gerapporteerde voorvallen tussen grazers en recreanten tonen overduidelijk dat het diereninstinct van de 3 grote grazers een veilige combinatie van recreanten in hetzelfde gebied in de weg staat.	MB	Gr	In de Gebiedsvisie is nader ingegaan op de balans recreatie-natuur.
74	2. Ontwikkelingen op de Maashorst		Het natuurlijke lokale gedrag van de 3 grote grazers een gebiedsgrootte vereist dat de hier beschikbare 3500 ha ver te boven gaat en daarmee de beoogde procesnatuur zonder menselijk ingrijpen niet realiseerbaar is.	MB	Gr	In principe is 3500 ha wel groot genoeg voor de beoogde procesnatuur met grote grazers. Zoals beschreven in eerdere visies is het streven een natuurgebied met zoveel als mogelijk natuurlijke processen. 100% procesnatuur is op dit moment nog niet aan de orde. Het natuurgebied is nog volop in ontwikkeling.
75	2. Ontwikkelingen op de Maashorst		Dat de door de recent geplande agrarische herinrichting van het buitengebied nieuwe verdienmodellen in beeld brengt waarmee ook het beheer van dit natuurgebied een verdienmodel (reeds een lopende pilot in Slabroek) een uitstekend alternatief biedt voor een voor de recent veilig gebied middelen een begrazing met door deze nieuwe agrarische gecontroleerde kleinere grazers.	MB	Gr	Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven wordt vastgehouden aan de drie grote grazers.
76	2. Ontwikkelingen op de Maashorst		De zover aan de 3 grote grazers toegekende attractie waarde eenvoudige overtroffen kan worden door in voorgaande opmerking genoemde alternatieven.	MB	Gr	Attractieve waarde van begrazing is geen doel. Het doel van de begrazing met deze 3 specifieke grazers is het behoud en herstel van de natuurwaarden van De Maashorst getoelid op procesnatuur.
77	2. Ontwikkelingen op de Maashorst		Dat het ontbreken van de financiële paragraaf een goede vergelijking tussen de huidige beheer en uitvoeringskosten en die van de hierboven genoemde alternatieven onmogelijk maakt.	MB	Gr	In paragraaf 1.1 is een onderdeel over financiering opgenomen. In de afzonderlijke gemeentelijke begrotingen is meer detailinformatie beschikbaar. De bedrijfsvoering is verder aan de partners zelf, waarbij over de samenwerking op hoofdlijnen steeds afspraken worden gemaakt.

78	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	De aan de 3 grote grazers toegeschreven positieve bijdrage aan natuurherstel en biodiversiteit ontwikkelingen sterk overdreven wordt en compleet voorbijgaat aan de gevolgen van menselijk ingrijpen middels: bosomvorming, verhoogd waterpeil, berm en akkerandende beplanting en onderhoud en strenge onkruidbestrijdingsrichtlijnen. Ook de recente klimaatverandering heeft duidelijk invloed.	MB	Gr	In De Maashorst wordt gestreefd naar procesnatuur. Daar maakt begrazing een wezenlijk deel van uit. De begrazing draagt, net als de andere genoemde vormen van herstel, bij aan natuurherstel en ontwikkeling van het gebied. Aanvullende, incidentele, tijdelijke of langjarige beheermaatregelen zijn waar nodig aanvullend op de procesnatuur.
79	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	De optie voor CO2 binding middels extra loofbomen als basis voor productiehout als serieuze optie onbenoemd blijft.	MB	Gr	Houttoest is geen doel voor De Maashorst. Ook bestaande, groeiende bossen leggen veel CO2 vast.
80	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	De verwachte wOLF in combinatie met deze grote grazers de waakzaamheid en agressiviteit van de grazers versterkt en daarmee de combinatie van recreant en grote grazers nog onveilig maakt.	MB	Gr	Ontwikkelingen op dit punt elders in de regio en het land worden nauwlettend gevolgd.
81	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	H2.1 De samenvatting van de ecologische ontwikkeling is in orde, maar in de onderliggende documenten zijn de teksten vaak minder stellig omschreven, en gaat het in meerdere gevallen om verwachtingen. Betekent dat het afwachten is of de ontwikkelingen zich in de gewenste richting voortzetten. En misschien zijn de nagestreefde doelen niet helemaal haalbaar. Hiervoor is monitoring belangrijk, maar ook het stellen van kritische vragen (advocaat van de duivel).	MTB-ers	Gr	Het concept-IBeP is kritisch doorgelopen en daar waar nodig genuanceerd.
82	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	H2.1.1 en 2.1.2 Opgemerkt moet worden dat in het Natuurplan juist het afgraven van de toelag van de bodem als maatregel is aangewezen om de (nieuwe verworven) bodems te verschromen. Dit is tot begin 2022 uitgevoerd op bij het nieuw verworven gebied bij de Weversweg. In hoeverre heeft dit beleid de problemen met N-depositie, verzuring en droogte verergerd?	MTB-ers	Gr	Voortschrijdend inzicht geeft aan dat het afgraven niet altijd nodig is. Over het algemeen zijn de bodems van De Maashorst te arm aan belangrijke voedingsstoffen als calcium, magnesium, kalium, fosfaat en sporenelementen (effect van beheer, verzuring en verdroging) en te rijk aan stikstof. Door voormalige landbouwgronden blijven mineralen behouden op landschapsschaal.
83	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	H2.1.2 Het RIVM verwacht dat de stikstofdepositie te hoog blijft de komende jaren. In hoeverre worden de te realiseren streefbeeld en maatregelen voor de natuur hierop aangepast?	MTB-ers	Gr	Er zijn geen doelen geformuleerd op soort/ecosysteemniveau. We houden wel rekening met het feit dat de hoge N-depositie effect heeft op de natuur, waar nodig wordt aanvullend beheerd.
84	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	H2 Er mist een hoofdstuk of paragraaf voor bodembeheer. Versnipperd in het document komen meerdere goede elementen aan bod maar bodembeheer verdient aandacht. De bodem is randvoorwaardelijk voor, en onderdeel van, de natuur. Een goed bodembeheer zorgt voor een waardevolle bodem die de effecten van N-depositie vermindert, ook de effecten van droogte kan dempen en koolstof kan vastleggen. Met als bonus een zeer hoge biodiversiteit onder de grond. Elementen zouden onder andere moeten zijn: zorgen voor rijk, goed verteerbaar strooisel dat de bodem niet versuurt, niet meer afgraven van de toelag bij herinrichting. Mogelijk ook toevoegen van mineralen. En bij (cultuur)heidevelden juist voor het netto afvoeren van nutriënten.	MTB-ers	Gr	Inhoudelijk de eens. Maar er is een keuze gemaakt om geen apart hoofdstuk bodembeheer op te nemen.
85	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	H2.3 Waarom vasthouden aan het uitgangspunt om geen hout te oogsten uit de Maashorst? Zeker met de opgave om het aandeel naaldhout te verminderen zou er een grote hoeveelheid hout vrij kunnen komen. Ondersocht kan worden of een deel daarvan afgevoerd kan worden zonder nadelige ecologische effecten; dat hout hoeft dan niet uit een ander bos te worden gekapt en is dus duurzamer dan het te laten liggen.	MTB-ers	Gr	Houttoest draagt bij aan de afvoer van mineralen en nutriënten en zou leiden tot een verdere verschuiving van de nu al voedselarme Maashorst. Daarnaast zit een groot deel van de biodiversiteit in bossen in dood hout. Het laten liggen van dood hout draagt dus bij aan de biodiversiteit. Houttoest vindt alleen plaats als er bv sprake is van veiligheidsrisico's of extreme verromming of vernieuwing.
86	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	Blz. 17 2.1.3 Herbivoren veranderen bij aanwezigheid van de wOLF ook het gebruik van het landschap: zij zullen minder in open gebieden grazen (landscape of fear). A klopt niet! Het tegenovergestelde is waar. Ze zullen juist meer op open vlaktes blijven voor "higher visibility"! https://besjournals.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1365-2656.12262	Ruiters/meniers	Gr	Zoals het artikel aangeeft bestaat er veel wetenschappelijk debat over de reactie van herbivoren op de komst van de wOLF. Het gedrag van herbivoren blijkt mede afhankelijk te zijn van de omstandigheden. In de tekst is de opmerking genuanceerd; het thema wordt nader bestudeerd. Zie ook punt 80.
87	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	Blz. 26 2.2 "Dat aantal is sindsdien gegroeid: de grazers blijken grote publiekstrekters en daarnaast zoeken recreanten als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen als Covid19 de natuur steeds meer op." & De vraag is of de 'publiekstrekterfunctie' wenselijk is. Dit staat namelijk haaks op de doelen om de natuur rust te gunnen. Het is te druk in de Maashorst. Zorg dat recreatie en natuur beter in balans komen, dat was ook wat de gemeenteraden bij de toezienrealisatie van het IBeP in 2017 hebben aangegeven. En reserveer de recreatieruimte die er is voor omwonenden, niet voor de toeristen! Het kan niet zo zijn dat gezegd wordt dat het te druk is voor de natuur en het dier en dat er tegelijkertijd een enorme promotie plaatsvindt van de Maashorst en lokale ondernemers om meer recreanten/toeristen te trekken. Plus het aantal camping- en vakantiepark plaatsen dat blijft groeien. Het kan niet zo zijn dat dit ten koste gaat van de toegang tot het gebied door omwonenden; de mensen die dagelijks of wekelijks het gebied in gaan.	Ruiters/meniers	Gr	De Gebiedsvisie geeft aan hoe we in De Maashorst omgaan met de recreatiedruk en spreiding. Het doel is niet om meer mensen naar De Maashorst te trekken.
88	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	Blz. 26 2.2 Daarnaast is ook de vraag of de grazers daadwerkelijk de grote publiekstrekker is. Waaruit blijkt dat de grazer de grote publiekstrekker is? Waarop is dat gebaseerd? Zijn niet omwonende de grootste recreanten groep die er frequent komen aangezien dit hun achtertuin is en voor de bewoners de plek is om te recreëren in de natuur. Covid laat juist des te meer blijken hoe belangrijk de natuur is en de toelichting tot het bos.	Ruiters/meniers	Gr	Dat grazers publiekstrekken zijn horen we wel terug van de ondernemers in het gebied, maar deze bewering is inderdaad niet met data te onderbouwen en zal zeker niet voor alle recreanten gelden. De opmerking is verwijderd uit het IBeP.
89	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	Er is de afgelopen 20 jaar veel geïnvesteerd in de Maashorst. De Maashorst is in 2008 aangewezen als het grootste aaneengesloten natuurgebied van Brabant (landschap van Allure) met procesnatuur als basis. Het gebied heeft mede hierdoor status en allure gekregen en de ecologische kwaliteit ging vooruit na gebiedsingenpen als de aanleg van twee ecoducten (2013), ontgrondingen ten behoeve van de aanleg van de ASO (2005) en de natuurbeheersplan (2015), de aanleg van open zones naar de ecoducten (gemeente Oss), de aankoop en inrichting van (delen van) het natuurwettelijk (Richting Ark Natuurontwikkeling in opdracht van provincie Noord-Brabant), het starten met omvorming van productiebos naar natuurrijk bos (Boisgroep samen met gemeente Oss en later ook Uden) en vooral ook de komst van integrale begrazing (Ark). De Maashorst kwam op de kaart als meest proactief voorbeeld van de keuze voor procesnatuur in Brabant en Nederland. De recreatie profiteerde mee en gaf de Maashorst een grotere recreatieve en economische betekenis. Als natuurorganisaties beoordelen wij de natuurkern uiteraard vooral aan de hand van de ecologische kwaliteit en biodiversiteit. Er zijn, ook ecologisch, mooie successen geboekt zoals de natuuropleving na ontgrondingsprojecten, de aanleg van open verbindingen door productiebos (gevoerd door vochtige heide), de effecten van integrale begrazing (terugdringen van grassen en toename van kruiden en insecten), het laten liggen van kadavers en de rust die ontstaan is door afsluiting van het Wilsentgebied voor recreanten en recent door de aanleg van wildstruikgebieden. De vooruitgang van iconsorten als de Raaf, de Grauwe Klauwier, Veldkrekelt, Blauwvliegsprikkelaar en koligengintiaan illustreren dit en maken ecologen een beetje bij HIER staat echter een ecologische ramp tegenover. Deze bestaat uit een dramatische achteruitgang van de biodiversiteit als gevolg van een hoge stikstoflast en de enorme verdrogingseffecten. De verdroging leidt tot het wegvallen van wijstverschijnselen, het droogvallen en dichtgroeien van natte delen en poelen en het regelmatig droogvallen van waterlopen. Daarnaast komt het middengebied niet tot ontwikkeling door het achterblijven van de realisatie van het natuurwettelijk (NNB). In de schil van de Maashorst is veel gebouwd (omgeving Ziekenhuis Bernhoven, Zeevenhuis/Nabbagat in Zeeland en het Loo in Nistelrode). Hierdoor is de aanleggebied verloren gegaan dat onvoldoende gecompenseerd is. Door aanpassing van de vliegbruggen van vliegbruggen Volkel, de komst van de F53-gevoelingsvliegen en de verkeersaanpak van de ASO is de geluidshinder in de natuurkern toegenomen. De beregning van intensieve landbouwpercelen is het afgelopen decennium sterk toegenomen door grotere installaties, zwaardere pompen en de inzet van waterverdelersystemen. Door gebiedskendigheid, toename van verbijfcreatiemogelijkheden en Corona is de recreatieve druk op het gebied sterk toegenomen. Het IBeP-apport beschrijft de problemen duidelijk, maar lijkt er niet op te anticiperen. Een gemiste kans. Er moet veel meer gebuiken om de natuurkwaliteit van de Maashorst op niveau te krijgen.	Nat Ver.	RvA	In de Gebiedsvisie zijn de lange termijn ambities benoemd. In het IBeP is beschreven hoe we hier de komende jaren in beheer en inrichting naartoe werken. Daarbij houden we rekening met de verschillende gebruikers van het gebied.
90	2. Ontwikkelingen op de Maashorst	Achteruitgang van de biodiversiteit door verzuring – verdroging – vermesting. Er vindt een stille ecologische ramp plaats in de Maashorst. Door de hoge stikstofdepositie en de lage grondwaterstand worden mineralen als kalk, kalium en magnesium uitgespoeld en verzuurd de bodem. Door de lage zuurgraad van de bodem sterven de bodemschimmels (Mycorrhiza), die de eiken van mineralen en water voorzien; hierdoor treedt slechte groei en sterfte van onder meer de zomereik op. De zomereik is de "basissboom" van de hoge zandgronden; hierop leven meer dan driehonderd soorten korstmossen, 110 soorten vlinders en vele andere soorten als gewassen, kevers, bladluizen etc. Deze vormen weer voedsel voor insecten etende vogels en vleermuizen (W. Helmer Studieboek: de eik 11 Natuurwaarden van de eik). In het IBeP wordt deze ramp niet benoemd. Door het hoge aluminiumgehalte in de verzuurde bodem wordt de kieming geremd van zaden van kruiden. Het aantal soorten planten op de heidegebieden is inmiddels gehalveerd. Dagvlinders gaan sterk achteruit door het verdwijnen van nectar- en waardplanten. Kenmerkende heide- en graslandvogels, waaronder wulp, patrijs, greengors en veldweaver, zijn verdwenen of gaan sterk achteruit. Insectenetende vangvogeltjes hebben last van kalkgebrek, waardoor aanleg van eieren en de vorming van veren worden bemoeilijkt. Soorten als zwarte specht, zwarte mees, kuifmees, matkop en goudhaan gaan, zo blijkt uit recente broedvogelmonitoringsinventarisaties achteruit. Door droogte verdroogt het middengebied en vallen libellen, vlinders, reptielen en amfibieën deels uit de voedselpiramide. Stikstofdepositie zorgt voor toename van brandnetel, braam, grassen, klimop, stekelevers etc. Dit gaat ten koste van de soorten van voedselarme en oude bosbodem zoals, dalruis, eikvaren, demersorchis, rode en blauwe bosbes.	Nat Ver.	RvA	De delen de zorg. Waar mogelijk worden maatregelen genomen om de effecten van N-depositie te verminderen, zoals aanvullende begrazing met schapen, niet meer verwijderen van bouwvoor uit voormalige landbouwgronden (behoud van mineralen) en opheffen verdroging. Het tegengaan van vermeting en verzuring is essentieel, wordt in het IBeP als probleem onderkend maar valt buiten de invloedssfeer van het IBeP.
91	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	H3.4 Er ontbreekt een toelichting op het ONNB, het staat ook niet op de kaart/legenda vermeld.	MTB-ers	Gr	Het ONNB is een middel dat ingezet kan worden in de natuurschil. Deze locaties worden ingezet op basis van zich aandienende kansen.
92	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	H3.4.2 De waterhuishouding moet niet worden ingericht op de doelen van de natuur maar de natuur is volgend aan de waterhuishouding (en bodem). Dat is procesnatuur. De waterhuishouding zou zodanig ingericht moeten worden dat de oorspronkelijke situatie zoveel mogelijk wordt benaderd. De recent gegraven kunstmatige poelen bij de Weversweg zijn in dat opzicht een voorbeeld van hoe het niet moet.	MTB-ers	Gr	De ambitie is om het watersysteem te herstellen. Hier werken we met alle partners in het gebied aan.
93	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	H3.4.2 Met betrekking tot de grote grazers wordt opgemerkt dat in het IBeP2015-2019 en Natuurplan een ander (verwacht) beeld is geschetst van interactie tussen mensen en grazers dan uiteindelijk realiteit is gebleken. Dat lijkt mij een reden om voorzichtige te zijn met beleid/maatregelen te baseren op verwachtingen. De verwachtingen zouden moeten worden getoetst. Daarom zijn monitoring en kritische vragen stellen belangrijk.	MTB-ers	Gr	Er vindt monitoring plaats van interactie tussen grazers en bezoekers. Dit wordt uitgebreid met monitoring van de beleving.
94	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	Blz 28 3.2 De hoeveelheid grond die beschikbaar was in 2015, was voldoende voor de gewenste begrazing & Als het genoeg is, waarom dan nog uitbreiden?	Ruiters/meniers	Gr	Zie punt 71
95	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	Extra inspanning/middelen zijn nodig om het natuurwettelijk in deze IBeP-periode af te ronden. Er rest nog 130 hectare aan te kopen en in te richten aangewezen Natuurwettelijk (NNB). Waarbij er nog ruimte is voor 10 hectare Ondernemend Natuur Netwerk Nederland. Overwegen wordt dit uit te breiden, dit is voor ons acceptabel mits het niet ten koste gaat van de aangewezen 130 ha.	Nat Ver.	RvA	Het streven is om de grondvererving van het NNB zoals gepland in 2027 te hebben afgerond. Voor het ondernemend natuurwettelijk zien wij ruimte in de natuurschil.
96	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	Het lijkt er overigens op dat er nog nauwelijks vorderingen worden gemaakt in uitbreiding van het NNB. Er ontbreekt een duidelijke strategie. Dit bemoeit de ontwikkeling van de natuurkern sterk. Het remt de vereiste aanpassing van het watersysteem.	Nat Ver.	RvA	Het waterschap en Staatsbosbeheer werken volgens een grondverervingstrategie. Zoals bekend vindt verwerving plaats op basis van vrijwilligheid, waardoor processen langer duren.
97	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	Zet versneld in op de realisatie van het Natuurwettelijk zoals landelijk en door de provincie vastgelegd en rond dit (zo veel mogelijk) af in deze IBeP-periode. Wees creatief en benut nieuwe kansen omtrent de transitie van de verhouding. Verbiedt de beregning van intensieve groente- en fruitteelten in de natuurkern (NNB). Deze beregning wordt al vanaf het vroegere voorjaar toegepast en draagt sterk aan de verdroging van het middengebied. Tweede argument om intensieve teelten te stoppen is het gebruik van herbiciden en pesticiden, waarvan de effecten (insecten- en vogelsterfte) uitstralen tot diep in het natuurgebied. Hierdoor wordt het gebied vanzelf minder aantrekkelijk voor intensieve landbouw.	Nat Ver.	RvA	Aankoop en inrichting van natuurwettelijk zijn gericht op volledige realisatie in 2027. Conform provinciale eisen.
98	3. Realisatie Natuur Netwerk Brabant	Ruiterroutes: veel zijn weggehaald bij het plaatsen van de eerste raster voor de begrazing (bijv. het pad over de hei bij Uden). Nu zijn in de kern aan de kant van Uden maar 2 doorkanten. Het is voor de veiligheid van belang dat ruiters op ALLE paden mogen rijden vanwege de uitwijkmogelijkheden.	Ruiters/meniers	Gr	De verschillende recreatieve gebruikers in De Maashorst mogen van elkaar wegen en paden gebruik maken. In 2024 wordt een recreatiestroomonderzoek uitgevoerd en een recreatief inrichtingsplan opgesteld. Dit onderwerp krijgt daarin een plek.
99	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	Harder inzetten op verwerving landbouwgrond in het in te zetten gebied of schadevergoeding betalen, maar direct starten met actie om wegstromen van water te voorkomen.	Gebiedsplatform Uden-Bulten	Gr	Zie paragraaf 4.3
100	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	We hebben ook een taak tot het vasthouden van CO2. Bossen houden een overschot aan water over bij naalddhout wel minder, maar veroorzaken dus niet de verdroging.	Gebiedsplatform Uden-Bulten	Gr	In De Maashorst gaan we uit van een dynamisch bos, waarbij we inzetten op het ontwikkelen van meer loofbos. Het areaal bos neemt daarbij niet verder af. Minder verdroging leidt tot vitaler bos en meer CO2-vastlegging.
101	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	Geen beken denken maar afsluiten. Dit geeft meer biodiversiteit en behoudt de oude structuur. (Natuur maken met graafmachines???)	Gebiedsplatform Uden-Bulten	Gr	Bij de uitwerking wordt gekeken welke maatregel waar optimaal is. Deze opmerking wordt meegenomen.
102	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	4.2 Als door de hogere grondwaterstanden veelgebruikte paden en delen van routes vaker onbegaanbaar worden dan zijn er maatregelen nodig om deze beter begaanbaar te maken. In sommige delen van de Maashorst zijn paden nu al bijna onbegaanbaar in natte periodes.	MTB-ers	Gr	De Maashorst is een natuurgebied. De staat van de recreatieve paden varieert met de seizoenen en is niet altijd optimaal. Dit hoort bij een natuurgebied. Daar waar mogelijk zal middels beheer getracht worden de begaanbaarheid te waarborgen.
103	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	4.3 Aanvoeren van water van elders is geen herstel van het natuurlijk watersysteem. Dat laatste zou het doel moeten zijn (voor zover realiseerbaar) en daar past dan een bepaald type natuur bij.	MTB-ers	Gr	Besluitvorming hieromtrent ligt buiten het kader van het IBeP. Onderkend wordt dat dit niet de meest wenselijke oplossing is.
104	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	4.1 Het dempen van sloten en andere opengeven maatregelen graag af te wegen tegen de cultuur historische waarden en de toegankelijkheid voor recreanten.	MB	Gr	Zie punt 101
105	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	Zolang de economische opbrengsten van de zover in gebruik zijnde agrarische gronden de aankoop opbrengsten overblijft de verwerving uit. Onteigeningsprocedures of nieuwe toekomstige gebruikersrichtlijnen inzake bemesting en het oppompen van water zo mogelijk verbonden met de status van Unesco Geopark of Natura 2000 kunnen hierbij helpen.	MB	Gr	ter kennisgeving aangenomen
106	4. Herstel van het natuurlijk watersysteem (4)	Meer druk op het waterschap om de geplande water behoud maatregelen versneld uit te voeren	MB	Gr	Het belang van de maatregelen is bekend bij het waterschap. Een en ander gebeurt in goed overleg met alle betrokken partijen.

107	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De grondwatervoorraad in de Maashorst is na uitvoeringsmaatregelen in het kader van Ruilverkaveling Midden Maasland (uitgevoerd tussen 1980 en 2000) dramatisch verlaagd. Dit is gebeurd door onder meer de aanleg van brede waterschapsloten die in de loop van de tijd ook nog eens steeds dieper werden als gevolg van het gangbare maaltbed. De grofzandige ondergrond zorg voor het diep wegzakken van de grondwaterstanden, waardoor oeverwaaigke leemlagen difunctioneren. Grondwaterstanden zijn ten opzichte van een nieuw gemaal dramatisch gedaald (gemiddeld 70-100 cm in de winter en soms meer dan 200 centimeter in de zomer).	Nat Ver.	RuA	Dit herkennen we en erkennen we
108	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De verdroging is verder versterkt door de klimaatverandering. Dit heeft geleid tot zeer droge zomers, zoals in 2018, 2019, 2020 en 2022 het geval was. De Maashorst wordt in recente analyses benoemd als een sterk verdroogd hoger zandgebied in Brabant waar anti-verdrogingsmaatregelen zeer hard nodig zijn. Provincie en het waterschap bewestigen dit in recente waterplannen en doelstellingen gericht op een adequate aanpak. Ook de Maashorstgemeenten, Team Maashorst, Staatsbosbeheer en de Bosgroep Brabant geven dergelijke signalen af. Voor de Maashorst is een GGOR traject ingezet waar het verdrogingsprobleem van de Maashorst integraal beschouwd zou worden. De voorgestelde maatregelen uit het GGOR traject (Verger 2020) zijn echter absoluut onvoldoende om het watersysteem te herstellen en sluiten niet aan bij de gestelde beleidskaders en doelen. Het plan gaat in het geheel niet in op de kansen in de oostflank van het watersysteem (Ruvenseolop, Munse Wetering).	Nat Ver.	RuA	Dit herkennen we en erkennen we
109	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Pas het systeem aan door alle sloten in de natuurkern en natuurschil te dempen of sterk te verdrogen, en in de flanken van de Maashorst de waterlopen te stuwten, ook al loopt er daardoor tijdelijk land onder water. Het zal het herstel van de Maashorst (begrazingsgebieden en omringende bossen) goed doen. Ook voor de landbouw en recreatie zal dit voordelig zijn. Er is geen gebied zo hoog gelegen en grofzandig als de Maashorst. Ech toch was de Maashorst oorspronkelijk nat.	Nat Ver.	RuA	Het waterschap heeft hier onderzoek naar gedaan en neemt op de korte termijn de eerste mogelijke maatregelen.
110	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Hervul de Maashorstsporen volledig. Anticipeer op klimaatverandering! Vier zeer droge jaren in vijf jaar tijd hebben gezorgd voor een ernstige verdroging met grote gevolgen voor de natuur.	Nat Ver.	RuA	Herstel van de waterhuishouding is als ambitie opgenomen in de Gebiedsvisie.
111	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Vorm de ruilverkavelingsloten in het agrarisch gebied in de natuurkern om tot sloten met een accoldeprofiel. Door de bodem te verontdiepen, maar de breedte van de sloot te vergroten blijft het debiet van de sloot gelijk en kan het water bij langdurige regenperiodes toch afvloeien. Diepe sloten onttrekken grondwater aan de omgeving bij dalende grondwaterstand. De brede oevers bieden biotoop aan tal van planten- en diersoorten.	Nat Ver.	RuA	Dit ligt buiten de invloedssfeer van het IBeP.
112	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Herstel van de natte rabattenbossen in de natuurkern van de Maashorst zal met de klimaantwikkling twijfelachtig zijn, maar de sloten kunnen wel omgevormd worden tot wadi's zonder afvoer om de toenemende neerslag in de winter te laten inzigen. Bijvoorbeeld in het rabattenbos ten zuiden van de Nabbegetseberg.	Nat Ver.	RuA	Goede suggestie. Wordt, in algemene zin, opgenomen in IBeP. Uitwerking in beheerplannen
113	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Wij vinden het gestelde uitgangspunt in de studie van Verger (2020) dat de beregening van de intensieve landbouw maar een beperkt effect heeft op de daling van het grondwater onvoldoende onderbouwd is. Iedere vermindering van het grondwatergebruik in de sterk verdroogde natuurkern is zeer gewenst. Je ziet de gebieden rondom de beregeningslocaties verdrogen. De beregening is sterk toegenomen door inzet van zwaarder materieel.	Nat Ver.	RuA	ter kennisgeving aangenomen
116	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De grove den is een inheemse boomsoort, die uitermate goed bestand is tegen de droogte en verzuring en moet beschouwd worden als een toekomstboom voor de Maashorst. Het biotoop van de demenorchis is vochtige, voedselarme grond in naaldbossen. De percelen met grove den, waarin de demenorchis groeit, liggen in het droogste deel van de Maashorst. Toch houdt de dikke strooisellaag voldoende vocht vast voor de groei van de demenorchis door de gesloten kronen van de grove den. Het open maken van de bossen zoals in de maatregelen wordt voorgesteld, zal de strooisellaag doen verdrogen. Dit zal de bosverjonging remmen en de brandgevoeligheid doen toenemen.	Nat Ver.	RuA	Niet alle demenorchis worden opener gemaakt. Wij onderkennen het belang van het "gematigde bosklimaat" en beheren op behoud, ook door ontwikkeling van het "wandelende mozaïekbos". Zo blijven de locaties die zijn opgenomen in het OAD-netwerk ongemoeid. De locaties waar demenorchis voorkomt liggen in het OAD en zullen derhalve niet worden omgevormd.
117	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Onder heide en stuifland is de grondwateraanwulding 334 en 634 mm, maar bossen kappen, terwijl CO2 vastgelegd moet worden, lijkt niet de beste oplossing voor de verdroging. In het IBeP wordt gesuggereerd, dat de verdroging onder bossen al tientallen jaren plaatsvindt en parallel loopt met de uitbreiding van het bosareaal in Nederland. De laatste tien jaar is het bosareaal gekrompen door het kap van bos voor herstel van de heide, terwijl de droogte in dezelfde periode catastrofele omvang aanneemt in heel Nederland. Wereldwijd worden bossen gekapt en de droogte is een wereldwijd probleem geworden. Als oplossing van de klimaatcrisis wordt algemeen erkend, dat CO2 moet worden vastgelegd. Volgens de lijn in het concept-IBeP zal de toename van bos leiden tot nog grotere droogte.	Nat Ver.	RuA	Dit zien wij genuanceerder; om de grote klimaatoogave het hoofd te bieden is vastlegging van koolstof in bossen zeker van belang. Het areaal bos gaat dan ook niet achteruit in De Maashorst, maar het bos wordt wel opener (dit kan ook bijgroei stimuleren). Echter, klimaatverandering is niet de enige oegave waar we voor staan. Locatiekeuze voor (uitbreiding) van bos is daarom belangrijk, maatwerk en zal bijvoorbeeld in de nattere delen erg waardevol zijn. Ook zal er spontane bosuitbreiding plaatsvinden ("wandelend mozaïekbos").
118	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De diversiteit qua flora en fauna van de oorspronkelijke hoge natte gebieden: Palmen, Brobbelbieten, Straatvenen, Ganzenven, Rijnvenen, Weikampen en omgeving Grewegsweg, Weversweg en Nabbeget is ernstig afgenomen in de afgelopen decennia. Ook de omringende bossen zijn ernstig verdroogd. Beperk de aanwending van grondwater en daarmee extra grondwaterstandsdaling rigoureus. Boven de breuken in de flanken van de Maashorst kwamen in het verleden waardevolle kweelvegetaties voor in de wijstgebieden Beekdal Verloop, Hengstheul-Hulje, Nabbeget, Franse baan en Hoevestraat. Door de verdroging en verkaveling zijn de wijstgronden vaak niet of nauwelijks meer zichtbaar. De hoeveelheid riet (stikstofindicator) is sterk toegenomen.	Nat Ver.	RuA	Wij onderschrijven het belang van het opheffen van de verdroging
119	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De Maashorstregio vormt samen met de Peelthorstregio en de Meirwegregio de drie kerngebieden van het Unesco Geopark Peelthorst en Maasvallei. Het doel van het Geopark is het herstel van het Wijnstverschijnsel en de daarmee samenhangende variatie in de vegetatie op droge voedselarme en zure bodem tot natte, voedselrijke en basische bodem. Er liggen abiotische kansen voor Europees unieke natuur ten gevolge van breuken in zachte bodems.	Nat Ver.	RuA	ter kennisgeving aangenomen
120	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De aanwezigheid van breuken heeft gezorgd voor gebuffende vennen, poelen en beken met een unieke rijkdom aan flora en fauna. Tijdens 10 jaar onderzoek door studenten Toegepaste Biologie van HAS Den Bosch en enkele ecologen zijn in de 78 wateren 168 soorten macrofauna geteld, waaronder 23 soorten kokerjuffers en 40 soorten libellen. Er komen 9 soorten amfibieën in deze wateren voor en de flora in en om deze wateren bevatten 26 unieke soorten voor de Maashorst. Volgens het Handboek Natuurdoeltypen (Bal, D., Beijs, H., Fellingier, M. en Van Zadelhoff, F. 2001) hebben op basis van de aanwezigheid doelloosorten 30 van de 78 poelen een natuurkwaliteit, die goed tot uitstekend is.	Nat Ver.	RuA	ter kennisgeving aangenomen
121	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		Wij stellen voor het watersysteem veel nadrukkelijker af te stemmen op het herstel van natuurwaarden en de potenties van het gebied qua wijnt. Wij wijzen u in dit verband graag op betere afstemming met de bosbeheerders en bosbeheerders om verdroging van de Maashorst en haar bossen tegen te gaan.	Nat Ver.	RuA	Dit onderschrijven we en is onderwerp van gesprek tussen de partners.
122	4	Herstel van het natuurlijk watersysteem		De kansen in wijstgebieden in de kern van de Maashorst worden onvoldoende uitgewerkt. Er zijn kansenrijke mogelijkheden in de wijstgebieden rondom Slaorok, Loo en Nabbeget. Zet de middelen voor wijstherstel (geopark) doelmatig in voor groen aankoop, grondruil of uitplaatsing.	Nat Ver.	RuA	We onderschrijven dat er kansen liggen voor de ontwikkeling van wijstgronden. Hierover gaan we graag een keer met jullie in gesprek.
123	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Voor uitbreiding van het Wisent begraaiingsgebied komt er extra communicatie. Ik wil benadrukken van het belang hiervan, zeker met de direct aanwonende.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr	We onderschrijven het belang van goede communicatie met de omgeving. (zie hoofdstuk communicatie in IBeP).
124	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Begraaiing of natuur inclusieve landbouw in de schil kan op kortere termijn plaatsvinden. Dit uit laten voeren door lokale mensen met goede afspraken. Denk dan aan begrazing door bv. brandrode runderen schapen, hooglanders of agrarisch vee.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr	in de komende IBeP periode is geen begrazing voorzien van de natuurschil. Bij gronden die in aanmerking komen voor ONNV (ondernemend natuurnetwerk) is het aan de eigenaren.
125	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.5	Het streven blijft om de Wisent meer ruimte te geven in de kern. Het proces en de afwegingen die hierbij vereist zijn, zijn onvoldoende duidelijk.	MnBoH	Gr	Het Plan van Aanpak wordt op uitvoeringsniveau verder uitgewerkt. Het is een uitwerking van keuzes zoals gemaakt in het IBeP 2015 en evaluatie
126	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.5	De uitbreiding van de begrazing maar de schil wordt tot 2028 uitgesteld. Het grote aantal route geboden recreanten biedt ons inzien geen ruimte om begrazing in de schil tot te staan. De schil is beperkt van omvang en relatief smal. Graag nadere uitleg hoe dit op termijn wordt gezien.	MnBoH	Gr	In de Gebiedsvisie zijn de randvoorwaarden voor uitbreiding van de begrazing vanaf 2035 opgenomen.
127	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Ik heb een vraag over de (beoogde) uitbreiding van het wisentengebied en de fetspaden. Over de aanpassingen bij de Zevenhuizerweg is veel discussie gevoerd, plannen voor diverse doorsteek gepresenteerd en allemaal van tafel geveegd om diverse redenen. In het concept IBeP staat een plan voor uitbreiding van het wisentengebied over de Weversweg (en later ook over de Udenense dreef en andere wegen). Wat zijn de concrete plannen voor de fetspaden? Komt er 'oversteken' ? Hoe gaan die er uit zien? Hoe nu wordt de Zevenhuizerweg omgeleid. Het is een beetje vreemd dat er nu geïnvesteerd wordt in het ontgaten van een fetspad als er aan de andere kant van het veld ook een fetspad in het gebied komt te liggen. Moet de Zevenhuizerweg dan nog wel omgeleid worden? Kan daar niet dezelfde oplossing komen die er nu ook voor de Weversweg in de planning staat (welke dat dan ook mag zijn)? En zo niet, waarom niet?	Ruiters/mensen	Gr	De wijze waarop oversteken vorm krijgen is onderwerp van uitwerking. Het ontgaten van de dreven die door de kern lopen (Weversweg b.v.) is niet aan de orde. Daar is destijds in principe het rondje Maashorst voor bedacht. Wat betreft de aanpassingen nabij het fetspad Zevenhuizerweg zal dit natuurlijk op basis van eerdere besluitvorming ook nader besien worden.
128	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.3	In het IBeP 2015 wordt de ambitie uitgesproken om in 2050 begrazing in het hele NNB te hebben. Dat is 28 jaar van nu en ook nog steeds vier huten de periode waar het IBeP 2022-2028 voor geldt, terwijl in dit document wordt gesproken van een ambitie voor (kort) na 2028. Daarnaast de vraag of een dergelijke ambitie wel thuishoort in een IBeP, het gaat hier om beleid.	MTB-ers	Gr	zie beantwoording 126
129	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.2	Op basis waarvan faunaurustgebieden aangewezen en welke belangenafweging vindt plaats daarbij? In het proces zou ruimte moeten zijn voor wederhoor/kanttekeningen.	MTB-ers	Gr	De faunaurustgebieden worden aangewezen op basis van voorkeursgebieden van grazers en/of gebieden waar nauwelijks recreatieve routes liggen. Soms wordt een (struinp)pad wel afgesloten. Doorgaande recreatieve routes worden niet afgesloten.
130	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.2.	De concept faunaurustgebieden zijn ingetekend in figuur 12, maar wij hebben vraagtekens bij de mate waarin grazers zich daar nu ophouden. De rustgebieden zijn op geen enkele wijze afgestemd met recreanten maar hebben wel een grote impact op de toegankelijkheid van het gebied als alle paden daartussen worden afgesloten.	MTB-ers	Gr	zie beantwoording 129
131	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.2	Daarnaast zijn er in de kern ook andere gebieden aangewezen zoals ecologische hotspots. Hoe ziet een kaart met al deze gebieden eruit, overlappen deze gebieden en wat betekent dat?	MTB-ers	Gr	Ja, een deel van de gebieden overlapt elkaar. Een ecologische hotspot betekent dat daar geen evenementen kunnen plaatsvinden.
132	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.5	De wens voor begrazing in de schil botst met de wens voor verdere zonerings (concentratie van recreatie in de schil). De afweging valt onder beleid.	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie is beschreven hoe wordt omgegaan met recreatie en uitbreiding van de begrazing.
133	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.1	Wisent en recreant in hetzelfde gebied gaan niet samen	Gr	Gr	Dit wordt gevolgd via monitoring. Er zijn goede voorbeelden (in Nederland en Europa) waar dit wel lukt.
134	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		De tot op heden bewezen onveiligheid van de combinatie grote grazers en de recreant in hetzelfde gebied staat verdere uitbreiding van het begrazingsgebied met toe	MB	Gr	In de Gebiedsvisie is beschreven hoe wordt omgegaan met recreatie en uitbreiding van de begrazing.
135	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.2	Begleide schaapskuddes, geten en andere kleine runderen bewijzen een voor de recreant benodigde veilige begrazing	MB	Gr	In het IBeP 2015 en evaluatie zijn andere keuzes gemaakt.
136	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		De voorgaande veiligheidsonderzoeken van Arcadis en de Maashorstburgers (2019) inclusief de vele nog steeds voortdurende voorvallen tussen de huidige grazers en recreant is voldoende bewijs om definitief af te zien van die combinatie in hetzelfde gebied.	MB	Gr	In het IBeP 2015 en evaluatie zijn andere keuzes gemaakt.
137	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.3	De aan de grote grazers toegeschreven positieve ecologische effecten worden sterk overvleend en gaan voorbij aan de recente klimaatveranderingen en de door de mens gecreëerde veranderingen zoals, waterhuishouding, bosvorming, berm en akkerand beplanting en onderhoud in het gebied.	MB	Gr	voor kennisgeving aangenomen
138	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.3	Ook de bewering dat klein wild zich in het wengebied positief ontwikkelt is onjuist. Dagelijkse bezoeken van het wengebied stellen vast dat het klein wild daar zo goed als verdwenen is. Het zover door de grote grazers niet aangevreten berken opschot is een bewijs dat deze grazers niet aan die verwachting voldoen.	MB	Gr	Hier is verschil van inzicht. We volgen de ontwikkelingen. Het feit dat een deel van de berkenopslag niet wordt aangevreten, zien we als een gewenst effect
139	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.3.1	Op basis van de bewezen onveiligheid is het noodzakelijk om deze grote grazers te scheiden van de recreanten.	MB	Gr	Dit is een mening. In de Gebiedsvisie is de ambitie voor processuair met de drie grote grazers herbevestigd. Er wordt daarnaast gemonitord door professionals en indien nodig wordt op basis van de resultaten bijgestuurd.
140	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4	De beschreven maatregelen om het begrazingsgebied veilig te maken voor de recreant is op basis van de steeds opnieuw voorkomende voorvallen tussen grazers en recreanten niet haalbaar. Afhankelijk van hun attractie waarde is er een optionele oplossing om deze grazers in een beperkt, voor de recreant verboden gebied, zichtbaar in te maken.	MB	Gr	In het Maashorstmanifest, het Natuurplan en in de uitwerking hierop in het IBeP 2015 en evaluatie zijn andere keuzes gemaakt.
141	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Verder is door mev. Colinda Verger, die het evaluatie rapport van de grote grazers gepresenteerd heeft, duidelijk toegelicht dat de inhoud afgeleid is van literatuur studies en nauwelijks op gemeten feiten in de Maashorst gebaseerd is	MB	Gr	We volgen de ontwikkelingen en sturen bij als de monitoringgegevens daar aanleiding toe geven.
142	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.2.	Zie voorgaande opmerking die de rustgebieden overbodig maakt en de recreant ruimte biedt om vrij te kunnen rond struinen in het niet begrazde verblijfsgebied van de grote grazers.	MB	Gr	De faunaurustgebieden zijn voor de fauna in de brede zin, niet alleen voor de grote grazers.
143	5	Begraaiing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.3	Zie voorgaande opmerkingen. Omdat ook de wisenten verkoeling zoeken in het water is het een overweging om het wisent wengebied te verplaatsen en aan te laten sluiten aan de plas van Hofmans. Dit om te voorkomen dat reptielen misvormd geboren worden.	MB	Gr	Voorheen zochten de Schotse Hooglanders verkoeling in het water. Wisenten verkoelen in het bos. De misvorming van reptielen (amfibieën) hangt meer samen met de verzuring. Het begrazingsgebied wordt zo snel als mogelijk aangesloten op de Plas van Hofmans. De wisent wordt zo snel als mogelijk in het totale begrazingsgebied opgenomen.

144	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		De wisenten zijn destijds toch in een afgesloten gedeelte gezet om te kunnen beoordelen of ze veilig samen gaan met recreanten? Er zouden toch experimenten worden gedaan met recreanten/honden/etc? Zijn deze testen uitgevoerd en wat zijn hiervan de resultaten? Dus de opmerking "De dieren zijn inmiddels gewend" vind ik veel te algemeen en roept bij mij de vraag op "Waarom zijn ze gewend?"	MB	Gr	De wisenten zijn inmiddels gewend aan De Maashorst. Ook vinden in het afgesloten gebied excursies plaats en lopen er direct om het gebied fietspaden en wandelroutes. Hierdoor zijn de wisenten gewend geraakt aan mensen. De eerste stap in het proces om wisenten op te nemen in het totale begrazingsgebied is het openstellen van een wandelpad door het afgesloten gebied. Dit wordt gemonitord. Ook worden ervaringen in andere gebieden meegenomen. Destijds zijn inderdaad proeven gedaan met verschillende typen recreanten in het wisentgebied en die zijn gemonitord. Over de resultaten is destijds gerapporteerd aan Stichting Maashorst in Uitvoering.
145	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	Blz. 35	Wij zijn het niet eens met 1 groot begrazingsgebied. Dit laat geen alternatief voor mensen die zich onveilig voelen tussen de grote grazers. Daarnaast biedt een zogenaamde levendige schil geen alternatief voor ruiters en meniers.	Ruiters/meniers	Gr	In de Gebiedvisie is beschreven hoe we naar de toekomst toe omgaan met begrazing en recreatie.
146	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	Blz. 37 5.3	<i>Pas op de plaats maken in het uitbreiden van de begrazing naar de natuurschil betekent echter niet dat de uitbreiding van de baan is. We gaan er vanuit dat op een later tijdstip het begrazingsgebied verder wordt uitgebreid naar de natuurschil (IbEP2015-2019).</i> à De natuurschil is nu al te smal op veel plaatsen en de recreatiedruk hoog. Er is geen balans tussen ruimte voor de natuur en behoefte van inwoners om veilig te kunnen recreëren. Zet in op het juist verbreden van de schil zodat je mensen verleiden en het aantrekkelijker wordt om te recreëren in de schil en tevens wordt aan mensen een alternatief geboden die bang zijn voor de grazers. Angst neem je niet bij iedereen weg door communicatie zoals borden.	Ruiters/meniers	Gr	In de Gebiedvisie is beschreven hoe we naar de toekomst toe omgaan met begrazing en recreatie. Er wordt ingezet op de recreatieve ontwikkeling van de levendige schil.
147	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Hier zijn ernstige zorgen over bij diverse leden van de gebruikersraad en hun achterban. Draagvlak dient onafhankelijk getoetst te worden bij de inwoners van de gemeenten. Onder voortschrijdend inzicht dienen deze plannen wellicht alsnog bijgesteld te worden. Laat de ervaringen ook pijnen door gebruikersadviesleden en niet enkel de mensen van ark of rangers. Maak objectieve kades en maak duidelijk waar je meldingen kan doen van incidenten met grote grazers, maar ook wanneer grazers wel bestempeld worden als onveilig en er gezocht moet worden naar alternatieve grazers.	Ruiters/meniers	Gr	Onafhankelijke monitoring wordt verder opgezet. In de communicatie wordt meer aandacht gegeven aan het telefoonnummer voor incidenten met grazers.
148	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.3.1	<i>Gezien de conclusie van de begrazingsevaluatie (par. 3.8, [Vergeer, et al., 2020])</i> à Dit onderzoek was niet onafhankelijk en is zwaar bekrachtigd. Zie onze notitie van destijds.	Ruiters/meniers	Gr	voor kennisgeving aangenomen
149	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Voorzitter Tauros was bevestigd van Arcadis, belangenvestresting? En te weinig omwonenden/recreanten (die dagelijks/weekdijds hier recreëren) zijn hier bevestigd i.o.v. meer toeristen die maar zelden/minder hier aanwezig zijn.	Ruiters/meniers	Gr	voor kennisgeving aangenomen
150	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)	5.4.2	<i>De bospaden in het rustgebied die geen deel uitmaken van specifieke routes worden afgesloten door middel van bomen, takkenvellen e.d. om gebruik door recreanten te ontmoedigen.</i> à let op dat het beoogde doel (meer rust en minder confrontaties) ook daadwerkelijk bereikt wordt. Door afsluiten van paden beperkt je namelijk ook de veilige alternatieven, mochten er grote grazers op de paden staan, liggen of lopen. Dieren maken ook gebruik van de bospaden. Als daar minder van zijn neemt het aantal confrontaties juist toe. Naast het belang van verschillende uitwisselende paden i.v.m. confrontaties grote grazers, neemt de druk op de bestaande paden toe door het dichtgroeien van paden. Waardoor het aantal recreanten zich concentreren en de rustbeleving in de natuur wegvalt.	Ruiters/meniers	Gr	Recreëren op paden levert voorspelbaar gedrag op van mensen. Dit komt de veiligheid ten goede. Het is als het niet anders kan, altijd toegestaan om in het kader van de veiligheid af te wijken van de paden. Binnen het gebied en binnen de gebieden in de regio wordt ingezet op spreiding van de recreanten. We willen mensen verleiden om op minder kwetsbare plekken te recreëren.
151	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Tot slot: moeten al deze maatregelen niet leiden dat in feite de kern niet meer toegankelijk is, omdat de toegang dusdanig is ingeperkt. Dan is de kern niet open voor recreatie. Enkele doorsteken door de kern zijn absoluut niet voldoende.	Ruiters/meniers	Gr	Recreatie in de natuurken blijft mogelijk, maar wel passend bij de rust en stilte van de natuur. Intensievere recreatie vindt plaats in de natuurschil.
152	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Het IbEP 2015 stelde als doel een begrazingsgebied van 1500 hectare te realiseren. Dit doel is niet gehaald. Wij zijn het niet eens met de constatering dat de tijd nog niet rijp is om de begrazing van Tauros en Exmoorpony's verder uit te breiden naar de natuurschil. Dit was immers ook de lange termijn intentie van het IbEP. Nu 6 jaar niets doen, zoals voorgesteld, bevoordt de begrazings- en procesnatuurbestelling niet. Veiligheid is geen goed argument om niet uit te breiden. Er zijn volop kansen om de veiligheid van recreanten te verbeteren. Wij ondersteunen deze.	Nat Ver.	RuA	In de Gebiedvisie is een afweging gemaakt tussen de verschillende belangen in het gebied. Vanaf 2035 is uitbreiding van de begrazing naar de natuurschil mogelijk.
153	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Wij stellen dan ook voor in deze planperiode tenminste de 1500 hectare vol te maken en daar waar mogelijk en wenselijk extra uitbreidingen te doen. Wij denken daarbij aan circa 200 hectare ebtj in de komende 6 jaar.	Nat Ver.	RuA	zie beantwoording 152. Uitbreiding van begrazing kan wel in de kern bij aankoop aanpakken.
154	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Nu wordt als argument gebruikt dat uitbreiding van de begrazing naar de schil de bosontwikkeling in structuurgaten tegenhoudt. Dat zal ook de komende twee periodes van 6 jaar blijven optreden. Dit is geen goed argument om natuurontwikkeling via procesnatuur tegen te houden.	Nat Ver.	RuA	6 jaar extra tijd zal inderdaad niet leiden tot een uitwikkeling van alle bomen boven de draagvlak. Maar een aantal bomen zal zich wel zover ontwikkelen. Een faseering is daarbij een eventuele oplossing. Zie verder beantwoording 152.
155	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Zet zo spoedig mogelijk begrazing in in het meest recent verworven deelgebied Slabroekse heide/Zeeolandse weg. De aanplant dient uiteraard uitgerasterd te worden.	Nat Ver.	RuA	Dergelijke details worden opgenomen in de werkplannen van de beheerders.
156	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Wij stellen voor de afroning van de ontgronding van de Hofmansplassen opgeleverd. De plas en randzone zijn dan geheel natuurlijk ingericht. Wij stellen voor de noord- en westrand van de plas recreatief te benutten en de zuid- en oostzijde ecologisch in te richten en het begrazingsgebied hier zo snel mogelijk aan te sluiten op de plas, zodat ook de graslanden hier kunnen drinken in droge periodes. Begrazing houdt de plas- en moeraszone open en gevarieerd. Het oostelijk deel van de plas kan al eerder ingericht en aangeplant worden op de begrazing. Dit kan ook de recreatieve beleving vanuit Hartje groen en de structuur rondom een (eventuele) poort aan de Palmstraat ondersteunen en de natuurbeleving beter zoneren.	Nat Ver.	RuA	Wij onderschrijven het belang van het zo snel mogelijk opnemen van een deel van de Plassen van Hofmans in de begrazing. De uitwerking is voor de werkplannen.
157	5. Begrazing met wisent, tauros en Exmoor pony (hoofdstuk 5)		Wij onderschrijven het uitbreiden van het wisentgebied in zuidelijke en noordelijke richting. De integrale begrazing zal samen met de rust die ontstaat door afsluiting de ecologische kwaliteit doen toenemen. Het huidige wisentgebied is te klein voor een voldoende kuddeopbouw. Wij gaan er vanuit dat de zuidelijke uitbreiding (Zevenhuizerweg) op korte termijn gerealiseerd kan worden. De noordelijke uitbreiding omgeving MGB complex Zeeland) is eveneens kansrijk maar vergt wel meer aanpassing en aanpak. Houdt het Smerdel niet buiten de begrazing. Dit is een echt oud ven met een zeer waardevolle vegetatie en de enige drinkplek voor vogels en zoogdieren in dit deel van de Maashorst. Het is naar ons oordeel wel wenselijk te kiezen voor een slimme en veilige diervoorziening over de Weversweg. Uit een enquête onder de rangers is gebleken dat een open wisentgebied met (tijdelijk) toezicht door rangers bij de meeste rangers niet als haalbaar wordt gezien. Zij willen als vrijwilligers niet verantwoordelijk zijn voor veiligheid. Laat het argument dat de jonge aanplant eerst moet uitgroeien hier alstublieft buiten beschouwing.	Nat Ver.	RuA	Fijn dat jullie dit onderschrijven. We nemen jullie suggesties mee bij de uitwerking. Betreffende de opmerking over de rangers: tekst wordt aangepast, rangers worden hiervoor niet ingezet.
158	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Er wordt geen hout geogost uit principes. Ik zou graag argumenten willen hebben. We hebben samen de opdracht om zoz vat te houden. Houtogst voor bouw of meubelen ligt dit voor vele jaren vast. Gedeeltelijke houtogst bij kap of bosomvorming die de natuurontwikkeling niet ernstig belemmert zou een must moeten zijn. Tevens voor je met het hout fosfaten en stikstof af.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr	De afbouw van houtogst is een keuze die in het verleden is gemaakt. Het gebied is arm aan wettelijke mineralen zoals Calcium en Magnesium, en het is belangrijk dat deze mineralen voor het gebied behouden blijven. Daarnaast is dood hout belangrijk voor de biodiversiteit. Bij veiligheidsissues, extreme verzuiging of verromming kan wel incidenteel hout afgevoerd worden en bij voorkeur in het gebied worden verwerkt.
159	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.3 6.4	Als je de voorgaande tekst leest krijg je welhaast de indruk dat de gewenste natuur niet in stand kan blijven zonder beheer en ingrijpen. Ook zijn meerdere gestelde doelen niet behaald. Moet het doel dan niet worden bijgesteld?	MTB-ers	Gr	We zijn nog in de omvormingsfase naar procesnatuur. Daarnaast vragen externe factoren zoals klimaatverandering en stikstofdepositie om aanpassende maatregelen. Het streven is gericht op systeemherstel, waardoor weerbare natuur zich kan ontwikkelen. In eerste instantie met maatregelen, maar later door natuurlijke processen (procesnatuur).
160	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.3 6.4	Voor veel heide geldt dat het een landschap is dat door menselijk handelen is ontstaan en per definitie niet in stand blijft zonder menselijk ingrijpen. Er zijn overigens meer cultuurlandschappen en het behoud hiervan mag ook een doel zijn van beheer.	MTB-ers	Gr	Het complete heidelandschap wordt niet als doel in stand gehouden. Het zal onderdeel worden van een landschap met bosjes, struwen en heide. Waardvolle onderdelen worden als hotspot beheerd. Er is in voorgaande plannen gekozen voor de ontwikkeling naar een natuurrijke landschap.
161	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.3 6.4	De term ecologische hotspot valt hier voor het eerst. Wat houdt dat in? En zijn er beperkingen voor recreatie?	MTB-ers	Gr	We verken momenteel in de omvormingsfase naar robuuste procesnatuur. Momenteel komen plekken voor met waardevolle natuur die nog kwetsbaar is, bijvoorbeeld omdat de hydrologie nog niet op orde is. Deze plekken zijn aangewezen als ecologische hotspots. Deze plekken worden intensiever gevolgd en er worden waar nodig extra maatregelen getroffen om de natuurwaarden in stand te houden. In deze hotspots zijn geen evenementen mogelijk.
162	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.1.	De mogelijkheid voor productiebos in combinatie met de herinrichting van het agrarische buitengebied blijft onbenoemd. Ook wordt de reeds in bedrijf zijnde pilot opzet van zo'n productiebos als nieuw verdienmodel in Slabroek niet opgenomen als goed alternatief voor de toekomst.	MB	Gr	Dit heeft geen betrekking op het IbEP gebied. Dit is onderwerp voor of uitwerking van de verschillende gemeentelijke omgevingsvisies.
163	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.1.1	Het opheffen van CO2 middelen het aanleggen van productiebos op basis van loofbomen biedt een verdienmodel waarmee vrijkomende agrarische een kostwinning kunnen opbouwen uit de herstructureringsgelden voor de agrarische sector. Door gebruik te maken van het wijst verschijnt en het daaraan gekoppelde waterpeil effect kunnen de meest geschikte locaties voor de nieuwe boomaanplant gekozen worden. De kronen en afvalhout van gerooide bomen kan zorgen voor voldoende dood hout voor de nodige biodiversiteit.	MB	Gr	Binnen het IbEP gebied zijn in voorgaande plannen andere keuzes gemaakt. Binnen de agrarische transitie in het buitengebied zijn waarschijnlijk wel mogelijkheden voor productiebos. Dit is onderwerp voor of uitwerking van de verschillende gemeentelijke omgevingsvisies. Sinds medio 2010 zijn vele onderzoeken gedaan naar het onttrekken van voedingsstoffen door houtogst aan het bos, waarop vooral op arme zandgronden duidelijk werd dat enkel kronen- en tophout laten liggen locht voor rodbouw zorgt.
164	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.2	De vervanging van de bestaande grazers door de mens gecontroleerde kleine veilige gecontroleerde grazers voorkomt grote kadavers in ongecontroleerd gebied en ondersteunt de vrije recreatiemogelijkheden in het gebied.	MB	Gr	Binnen het IbEP gebied zijn in voorgaande plannen andere keuzes gemaakt.
165	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)	6.4.2	Het alternatieve beheer met o.a. de door mens gecontroleerde begrazing voldoet aan de beschreven richtlijnen voor het beheer van heide en grasvelden en de darin aanwezig vogels.	MB	Gr	Binnen het IbEP gebied zijn in voorgaande plannen andere keuzes gemaakt.
166	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Dan lees ik op pagina 40 over "Plassen van Hofmans" wordt toegevoegd aan begrazingsgebied. Weet Hofmans dit ook?	Moos	RuA	Het zuidelijk deel van de Plassen van Hofmans is eigendom van gemeente Maashorst. Uiteraard vindt overleg plaats met betrokkenen.
167	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		De Stichting Natuurorganisaties de Maashorst constateert dat in de voorgestelde bosbouwkundige aanpak van inrichting en beheer van de Maashorst verkeerde keuzes worden gemaakt. Er wordt gekozen voor het grootschalig kappen van bomen en het open maken van de bossen. Houtogst wordt opnieuw niet uitgesloten in de natuurschil (nieuwe zonering)! Er zijn aangegeven dat ingrijpen met zwaar materieel leidt tot een dusdanige bodemverstoring dat er een enorme opslag van den en berk ontstaat die de ontwikkeling van rijke soorten juist remt.	Nat Ver.	RuA	In het nieuwe IbEP wordt de mate van ingrijpen in bosstructuur vertrappt ten opzichte van het IbEP 2015. Het nieuwe IbEP richt zich op kleinschaliger ingrijpen om de bosstructuur te bevorderen. Betere resultaten worden bereikt met 'geleidelijk en vasthoudend' ingrijpen. Op zich is de inzet van zwaar materieel ook te beperken op vaste routes, zodat de impact op bodem, opslag enz. beperkt blijft.
168	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		De natuurorganisaties voeren al tientallen jaren inventarisaties uit, waaruit blijkt, dat de natuur in de bossen zwaar onder druk staat. De Maashorst is te arm en schraal geworden. Juist aan de randen van de Maashorst vinden nog positieve natuurontwikkelingen plaats. Langjarige succesreeksen tonen hier het positieve effect van veroudering van het bos. Dit IbEP gaat voorbij aan de herstelkracht van de natuur en meerdere maatregelen werken contraproductief voor de biodiversiteit en de milieuproblemen als droogte en verzuuring. De Bosgroep Zuid Nederland heeft tot nu toe structuurgaten aangebracht in de bossen en er zijn rijke bossoorten als winterlinde, esdoorn, haagbeuk, zwarte en witte els, hazelaar aangeplant met drie soorten minerale bemesting en soms zelfs met gekloork. Het succes is echter zeer beperkt. De soorten in de structuurgaten slaan niet aan, er is te weinig licht, de bodem is te verstoord en te zuur.	Nat Ver.	RuA	Voor de structuurmaatregelen verwijzen we naar de beantwoording van 167. De mate van ingrijpen is gebaseerd op een combinatie van niets doen en het bos op een natuurlijke manier onder laten worden en bevorderen van ontwikkelingen in structuur en bosaanwinst. Zo zal het bos zich geleidelijk ontwikkelen. Eerst geholpen door maatregelen, later door de vervalfase in het deel van het bos wat geleidelijk wordt wordt. Het ingrijpen kan stoppen als het oudere bos in de vervalfase komt. Gezien de grote variatie in aanwezigheid van kleem in de ondergrond bodem, op kleine schaal, is gekozen voor de strategie van inbrengen van soorten als zandbomen met voldoende spreiding. De natuur zal vervolgens zelf selecteren waar de geschikte groeiplaatsen zijn. Deze strategie brengt, naast wildvrat, met zich mee dat een deel van het plantsoen zal uitvallen.
169	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Bij het maken van de talloze structuurgaten zijn de gekapte bomen afgevoerd, terwijl al jarenlang bekend was, dat de bossen op de hoge zandgronden ernstig te lijden hebben onder uitlopings van mineralen. Met het afvoeren van het hout zijn de mineralen, die door de bomen met behulp van mycorrhiza in honderd jaar tijd uit deze arme gronden zijn gehaald, ook verdwenen met het gevolg, dat de bodem nog verder verzuurt. Rijke bossoorten zijn aangeplant in de droge arme kern met veel sterfte en zeer slechte groei tot gevolg. Er is aangeplant binnen de begrazing, terwijl in het rapport "Natuurlijke begrazing in de Maashorst. Robin Peeters, 2012, van Hal Larenstein i.o.v. Bosgroep Zuid Nederland wordt geconstateerd, dat grote grazers een voorkeur hebben voor rijke bossoorten. Zelfs aanplant van 10-15 jaar oud wordt omgeduwd en kaalgevoerd. Het advies was: aanplanten buiten de begrazing.	Nat Ver.	RuA	Houtafvoer wordt beperkt tot net teez in de natuurschil. Er vindt geen houtogst plaats in de kern. De soorten worden in beperkte mate ingebracht in de kern onder beschutting van boomkronen e.d. Het merendeel van de aantallen zijn geplant buiten de begrazing. De ontwikkelingen worden hierbij gevolgd.
170	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Er is ook niet gekken naar de geschiktheid van de bodem en naar de aanwezigheid van indicatorsoorten van rijkere bosgemeenschappen. Structuurgaten groeien in enkele jaren weer dicht met ruwe berken grove den, waardoor de beoogde structuurvariatie verloren gaat en de bosontwikkeling weer opnieuw moet beginnen. De beoogde mantel- en zoombvegetatie is (met de huidige stikstoflast) beperkt gebleven tot opslag van bromen.	Nat Ver.	RuA	Geschiedheid bodem, zie eerdere reactie. Structuurgaten zullen inderdaad dichtgroeien. Dit is een natuurlijke reactie van het bos. Begrazing zal hierin wel voor een vertraging effect zorgen. Ook zorgt begrazing voor meer diversiteit in de nieuwe begroeiing.
171	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Het Network oude, afstakende, oude bomen (NOAD) is een kostbaar systeem met als doel houtogst op de Maashorst verantwoord te doen lijken. Het heeft geen rekening gehouden met de achteruitgang van de bossen op de hoge zandgronden en de spontane toename van oude, afstakende, oude bomen. Het heeft wel geleid tot werkgelegenheid voor de Bosgroep. Als compensatie is als proef met een heliograaf steenmeel gestrooid en daarna met blaas vanaf de grond. Het effect is nog onbekend.	Nat Ver.	RuA	Het NOAD netwerk is een relatief goedkope maatregel om waardevolle bodem te identificeren en aan te wijzen om op een natuurlijke manier onder te worden. Hier wordt dus niet ingegrepen. Zoals eerder aangegeven kan het ingrijpen van de mens stoppen als een het oudere bos in vervalt komt. Het verspreiden van steenmeel heeft als doel de versnelde uitgespoelde mineralen door verzuuring aan te vallen. Dit is in enkele delen uitgevoerd. De ontwikkelingen worden gevolgd.
172	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Voorkomt dat structuurgaten worden aangelegd in de binnenrand van de natuurschil. Hierdoor ontstaan beperkingen voor de beoogde uitbreiding van de begrazing.	Nat Ver.	RuA	De structuurgaten worden zowieso kleinschalig van aard, er kan in een faseering rekening mee worden gehouden.

173	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Stichting Natuurorganisaties de Maashorst heeft in 2012 (Flora van de Maashorst) al gepleit om uit te gaan van de potentieel natuurlijke vegetatie zoals door Hendrik in zijn proefschrift in 1977 (Natuurpark "De Maashorst") is beschreven.	Nat Ver.	RvA	PNV is geen actuele manier van beschrijven van natuurontwikkeling meer. De vegetatietypes zijn tegenwoordig anders benoemd en door klimaatverandering aan (nog moeilijk voorstelbaar) verandering onderhevig. We werken met de door het Rijk en Wiltz aangedragen nieuwe typologie. Aan het éénmalig inbrengen van de rijkse bossoorten heeft een integrale afweging van voor- en nadelen plaatsgevonden. Na deze éénmalige inbrenging is het verder een natuurlijk selectieproces.
174	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		De keuze van procesnatuur (met houtooit in de schel en grote grazers in het middengedebied) lijkt mede gebaseerd op kosten besparend natuurbeheer. De natuurorganisaties pleiten voor meebewegen met de natuurlijke processen.	Nat Ver.	RvA	Daar zijn we het mee eens. Wel streven we naar vermindering van effecten van verzuring en verdroging.
175	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		In 1980 was er één groeiplek van hult in de Maashorst. In 2011 waren er 51 en in 2020 203 groeiplassen met zaalbomen en talloze zaailingen. Ook andere boomsoorten verspreiden zich vanuit de rijkse zomen van de Maashorst naar de natuurken. De Soortrijkdom van de rijkse gewassen neemt spontaan toe : 1980: 66 soorten, 2015: 95 soorten, 2020: 123 soorten. Natuurlijke processen komen dus vanzelf op gang.	Nat Ver.	RvA	De soortenrijkdom neemt inderdaad toe en successte gaat "vanzelf". Het inbrengen van soorten is, naast vergroten soortenrijkdom, gericht op vernieuwen van het verspreiden van rijksoisloisorten om de effecten van verzuring te verminderen.
176	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Wij stellen daarom een ecologisch verantwoordere bosstrategie voor: plant juist opvolgersoorten aan, die bij het gemengd bos (grove den met soorten van het Eiken-Berkenbos) nog ontbreken zoals tamme kastanje, winterreik en beuk.	Nat Ver.	RvA	Deze soorten zijn ook aangeplant. NB tamme kastanje maakt geen deel uit van de beheemse bosssamenstelling binnen Eiken-Berkenbos, maar is wel een klimaatklimme soort uit te verwachten nieuwe klimaatregio en rijksoisloisort.
177	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Plant, in plaats van klumpen van 20 kleine boomjes met de nodige bodemverstoring, grote maten aan met behulp van afbreekbaar folie. Hierdoor hoeft er geen water gegeven te worden en vindt er geen vrachtschade plaats en er worden sneller zaaien geproduceerd. Enkele zaalbomen per perceel zijn voldoende, want de zaaien worden verspreid door eeksters, gansen en eekhoorns.	Nat Ver.	RvA	Punt behoort eigenlijk tot de uitvoering. Er worden nu ook grotere maten aangeplant. Geen laanbomen maar een tussenvorm (veren, en groot bosplantsoen) die boven de vrachtpa van reën uitkomen. Het aantal is om die reden ook verlaagd. We denken dat deze maat een goede combinatie is van veilig zijn voor vreat en een redelijke verhouding tussen boven- en ondergrondse delen, waardoor deze planten beter tegen droogte kunnen dan laanbomen.
178	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Ook besdragende soorten als wilde listerbes, sporekhou, Amerikaanse vogelkers, Amerikaans krentenboomje, maar ook hult, sleedoorn, gewone vogelkers, meidoorn en taxus worden kosteloos verspreid door vogels en kienen, waar de bodem geschikt is.	Nat Ver.	RvA	Soorten die op een natuurlijke manier sterk verspreid worden, worden niet geplant.
179	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Plant rijkse soorten (els, hazelaar, wilg, populier, winterlinde, haagbeuk, zoete ken, eenjarige meidoorn, sleedoorn, gewone esdoorn, gewone vogelkers) vooral in vochtige delen als beekdalen en wijtgronden en op vrij gekomen agrarische gronden.	Nat Ver.	RvA	Dat zijn zeker geschikte gronden. Daarnaast kijken we gericht naar de relatief lagere terreindelen in de Maashorst.
180	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Koester de laatste percelen met bijna uitsluitend grove den bij de Munse heide. Hier staat het Kussejngsmos-Dennenbos. In deze percelen zijn in 2020 391 exemplaren van de beschermde dennenschorre geïnventariseerd. Het maken van enkele structuurgaten in dezelfde percelen hebben het biotoop van de dennenschorre in deze gaten onontkerbaar vernietigd.	Nat Ver.	RvA	Deze percelen zijn opgenomen in het NOAD netwerk. Hier vinden dus geen maatregelen meer plaats. De bijzondere soorten zijn bekend, maar we staan zeer wel open voor uitwisseling tav monitoring!
181	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Wij pleiten samengevat voor de volgende aanpak: sluit houtooit uit in zowel de kern als de schil (geen nee tenzij, maar gewoon nee!). Stop met het verspreiden van voertuigen in het bos, die de strooisellaag verstoren en leiden tot opslag van den en berk. Kaap geen bomen (tenzij veiligheidsredenen hierom vragen). Respecteer (open) denien- en berkenbos als basisstijp in het middengedebied.	Nat Ver.	RvA	Het nee tenzij principe van houtooit is met name van toepassing als veiligheid en extreme verrommeling en vervuiling in het geding is. Het gebruik van machines wordt beperkt, lefot op vaste paden. In de basis wordt kleinschalig gewerkt. We hebben de inschatting dat delen van de kern wel verder kunnen ontwikkelen dan het denien en berkenbos. Maar (open) denien en berkenbos zal altijd een substantieel deel van het bos blijven uitmaken.
184	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Ringen om dood hout te bevorderen is mogelijk maar wordt met de huidige droogte bijna overbodig. Bomensterfte neemt onder de huidige klimaatomstandigheden en verdroging sterk toe (met denien-, berken- en eikensterfte als gevolg). In monotone opstanden (stagenfase) is ringen juist wel nuttig. Ringen kan ook toegepast worden om jonge eiken in de opstanden meer groeiroomte te geven. Het ringen van Amerikaanse eik werkt averechts, omdat hierdoor zaailingen van deze soort worden bevoordeeld. Aanplant van schaduw verdragende soorten zoals beuk in percelen met Amerikaanse eik is een goed alternatief.	Nat Ver.	RvA	Dese punten hebben betrekking op uitvoering. Worden daar behandeld. In zijn algemeenheid: ringen wordt alleen toegepast als de balans in een menging weg is, of teveel schaduw op een ongewenste plek. Daar waar inderdaad voldoende natuurlijke sterfte het gewenste licht of menging maakt, is ringen niet nodig.
185	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Bodemkundige Jan van Mourik (UVA) heeft 25 jaar onderzoek gedaan in Maashorst en Wijtgronden; zijn motto is: de biotiek volgt de abiotiek. Jan van Mourik is promotor van de nieuwe bosstrategie, die is verwoord in de "Verklaring van Groeneveld" 5 september 2019 (Literatuur: Een toekomst voor bossen en bomen Een alternatieve bosstrategie voor 2030 en later; Eef Arnoldi, Januari 2021).	Nat Ver.	RvA	Inderdaad volgt de biotiek de abiotiek (het milieu moet geschikt zijn), maar daarnaast zijn er feedback mechanismen en vervuiling in het geding is. Het gebruik van machines wordt beperkt, lefot op vaste paden. In de basis wordt kleinschalig gewerkt. We hebben de inschatting dat delen van de kern wel verder kunnen ontwikkelen dan het denien en berkenbos. Maar (open) denien en berkenbos zal altijd een substantieel deel van het bos blijven uitmaken.
186	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		De meeste poelen in de Maashorst zijn aangelegd. Dit blijkt niet duidelijk uit het plan. Het ontbreekt in het lBeP aan duiding van de belangrijke waarden van de oorspronkelijke natte gebieden; Palmen, Brobbelbes, Venloop, Straatsven.	Nat Ver.	RvA	De opmerking over meer poelen buiten de begrazing wordt meegenomen.
187	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Helaas zijn de 48 niet gebufferde poelen zeer soortenarm en gevoelig voor blauwalg. In de droge jaren vielen bijna alle wateren droog met grote gevolgen voor fauna en flora (Poelen, vennen en beken van de Maashorst. Nico Ettema, 2020). Door de droogte worden de oevers van de poelen en vennen intensief bezocht door de grote grazers. De oevers met kwetsbare flora worden stuk gelopen. Door opschoping van meststoffen en lage buffercapaciteit neemt blauwalg enorm toe in de zomer. Wij zijn teluurgesteld over de keuze om geen extra poelen aan te leggen buiten de begrazing. Een van de echte oude vennen (Smeldel) wordt zeer intensief gebruikt door de recreatieve activiteiten rondom het inkampsterrein. Wij pleiten voor de aanleg van meer poelen en het op korte termijn starten van herintroductie van boomkikker en Knifloekpad.	Nat Ver.	RvA	De opmerking over meer poelen buiten de begrazing wordt meegenomen.
188	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Streven naar open monotone heide past niet bij procesnatuur (heide is een kunstmatig en verouderd systeem). Schapenbegrazing met een geleide kudde om opslag op de heide tegen te gaan en de heide te verjongen past niet in de natuurken. Schapen maken alles kaal en eten de lekkere kruidige soorten als eerste. Leg vast in het plan dat gestopt wordt met de inzet van schapenkudde in de natuurken. Hier moet procesnatuur met grote grazers de ontwikkeling te bepalen. Zij besrijven het pijpstrategie. In dit kader is de overweging om schapen te herintroduceren op de Hooge Vonsel een onlogische keuze. Grote grazers passen hier naar ons idee beter.	Nat Ver.	RvA	In het lBeP wordt schapenbegrazing enkel gezien als mogelijk optie voor verwijdering van opslag in ecologische hotspots en waar nodig in de schil door de afwezigheid van begrazing.
189	6. Bos- en natuurontwikkeling (hoofdstuk 6)		Door verdroging en verzuring zijn grote delen van de heidevegetatie op dit moment afgestorven. Proeven met steenmel en het aanbrengen van maaisel van bloemrijk grasland op gechopperde stroken lijken positief te verlopen. Het resultaat over enkele jaren moet worden afgewacht.	Nat Ver.	RvA	De partners en Bosgroep houden de ontwikkelingen op het vakgebied in de gaten en spelen erop in. De monitoring en uitwisseling met Natuurverenigingen wordt als zeer waardevol gezien.
190	7. Ontsnippering (hoofdstuk 7)		Verbinding / uitbreiding met wijst Peellandbreuk lijkt mij noodzaak.	Gebiedsplatform Uden-Builen	Gr	In de Gebiedsvisie wordt ingegaan op verbindingen met andere gebieden.
191	7. Ontsnippering (hoofdstuk 7)	7.1	Om de waterhuishouding te ondersteunen vormt een versnippering in het gebied een duidelijke beperking. De aankoop van gronden van derden biedt de oplossing.De verbinding met omliggende natuurgebieden krijgt door het uitbannen van de grote grazers slechts een functie voor het klein wild. Omdat klein wild zich op de dag schuil houdt en overdag in hoofdzaak geen gebruik maakt van de ecoducten kunnen deze ook gebruikt worden voor recreanten.	MB	Gr	De verbinding met andere gebieden is een onderwerp van de Gebiedsvisie. Inrichting van nieuwe verbindingen zullen worden getoetst op de dan van toepassing zijnde kansen en beperkingen.
192	7. Ontsnippering (hoofdstuk 7)		Er wordt gesproken over een update van het Ontsnipperingplan. De ontsnipperingdoelstelling uit het eerdere Ontsnipperingplan vragen nog steeds om actie. Het gaat hierbij om de ecologische verbindingen Maashorst-Herpenduin-Kent, Maashorst-Reekse Heide en Maashorst-Trentse bossen. Sluit de Palmvenseweg/Palmstraat zo snel mogelijk af voor doorgaand verkeer (uitgezonderd toegang voor bestemmings- en landbouwverkeer).	Nat Ver.	RvA	De verbindingen met de omgeving vallen buiten de kaden van het lBeP. Binnen het lBeP is het streven gericht op het laten verdwijnen van gemontoreerd verkeer uit de natuurken. De actualisatie van het ontsnipperingplan betekent niet dat nog in te vullen punten verdwijnen.
193	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8. Recreatie en zonering	Geen grote recreatie toestanden aan de rand van het stiltegebied.	Gebiedsplatform Uden-Builen	Gr	In de Maashorst wordt gestreefd naar een balans tussen natuur, rust en recreatie. Hoe groter de afstand tot de natuurken, hoe meer ruimte voor recreatie.
194	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Bredere schil om recreatie beter mogelijk te maen. Transitie van de veehouderij biedt zeker mogelijkheden.	Gebiedsplatform Uden-Builen	Gr	In de Gebiedsvisie is de ambitie opgenomen om de levendige schil verder te ontwikkelen.
196	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2	Huidige padenstructuur is niet toereikend qua breedte, onderhoud en (verkeers)veiligheid. Veel frictie tussen verschillende verkeersdeelnemers!	MmBoH	Gr	Toegankelijkheid is een belangrijk onderwerp in het natuurgebied. Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven, betekent dit niet dat we alle paden overal voor iedereen toegankelijk gaan maken. Dit onderwerp komt terug in het recreatiestromenonderzoek en het Recreatief inrichtingsplan.
198	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		mogelijkheden recreatie gebruik baseren op een integraal gedragen Toegankelijkheidsplan. --> eerdere reactie, onvoldoende meegenomen	MmBoH	Gr	Daar waar mogelijk worden voorzieningen aangepast/geactualiseerd rekening houdend met MmBoH uitwerking vindt plaats in werkplannen.
201	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2	De schil is op veel plekken te klein/smal voor evenementen, zeker omdat rekening moet worden gehouden met de bestaande roosterstructuur en -richting. Voor mountainbike toertochten is het welhaast onmogelijk om alleen in de schil een aantrekkelijke en unieke route uit te zetten.	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie zijn de ambities voor evenementen en activiteiten beschreven. Dit wordt in 2024 voor de bestaande evenementen en activiteiten verder uitgewerkt in het Evenementen- en activiteitenplan.
202	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2	"In het Herpenduin wordt de smalle schil niet als knelpunt ervaren (ervaring Gemeente Oss). Dit herkennen wij niet. Waar baseert de gemeente Oss de uitspraak op?"	MTB-ers	Gr	Dit is het huidige standpunt vanuit het beheer. Het wordt in de tekst genuanceerd.
203	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2, 8.5	Er wordt (recht) opgemerkt dat er veel meer gebruik wordt gemaakt van de schil. Om het uitgangspunt dat gebruikers voldoende verleid kunnen worden om daar gebruik van te maken is oprukking van de schil gewenst. Met name op plaatsen waar de schil erg smal is. Dit wordt ook onderkend, maar hier wordt niets concreets gepland. Graag uit werken! Uitbreiding van begraazing naar de schil zou daarom juist niet een doel moeten zijn.	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie de ambitie voor ontwikkeling van de levendige schil beschreven. Uitbreiding van de begrazing kan vanaf 2035 plaatsvinden.
204	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3	Wordt van de recreatiedruk niet een groter probleem gemaakt dan het werkelijk is?	MTB-ers	Gr	het gevoel van een te hoge recreatiedruk wordt gedeeld door projectgroep en input uit Gerbultersraad en Raad van Advies. Het is echter niet altijd en overal druk. Wordt in de tekst genuanceerd
205	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3, 8.4.1	De routes in de schil worden intensief gebruikt, liggen vaak dicht naast elkaar. Hoe moet dat nog meer worden?	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie zijn de uitgangspunten voor recreatie beschreven. In 2024 wordt een recreatiestromenonderzoek uitgevoerd en een Recreatief inrichtingsplan opgesteld. Daarin wordt bekeken waar precies behoefte aan is en of en hoe dat een plek kan krijgen in het gebied.
206	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3, 8.4.1	Voor mtb-routes geldt dat het onderhoud onvoldoende is om het intensieve gebruik te ondersteunen. De paden degraderen daarom snel, vooral in natte en erg droge periodes.	MTB-ers	Gr	Input voor werkplannen. Aandachtspunt opnemen in lBeP
207	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3, 8.4	Er is behoefte aan goed onderhoud van de routes. Nu vaak niet duidelijk hoe dat geregeld is en waar recreanten knelpunten kunnen melden. In welk plan/document wordt dit uitgewerkt?	MTB-ers	Gr	Input voor werkplannen. Aandachtspunt opnemen in lBeP
208	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3, 8.4	Het is een mooi doel van het lBeP om recreatie in de levendige schil aan te moedigen, maar is er een toets gedaan op uitvoerbaarheid (bv. beleidskaders die gelden voor dat gebied)? En worden aanwezige landschapselementen dan weer niet te druk bezocht met nadelige effecten voor de natuur daar? Daarnaast moet er nog wel gebeuren om de levendige schil aantrekkelijk te maken voor recreanten die nu de Maashorst bezoeken.De oranje mtb-route is een voorbeeld van een initiatief om recreatie naar de levendige schil te verplaatsen, maar in deze vorm helaas niet geslaagd. Lees de recensies maar op mtbroutes.nl (route Loosdrecht). Geldt ook voor de blauwe mtb-route westelijk van de A50 (route Uden).Initiatieven in de levendige schil moeten aanvullend zijn en niet ten koste gaan van de mogelijkheden in de Maashorst.	MTB-ers	Gr	De Gebiedsvisie gaat nader in op de ontwikkeling van de levendige schil.
209	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4	De term recreatiestromenplan heeft voor recreanten een negatieve lading, waarom niet simpelweg recreatieplan of recreatievisie? En zou dit ook geen onderdeel moeten zijn van de gebiedsvisie?	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie is al nader ingegaan op de recreatieve zonering. Zonering is een gangbare term in het Nederlandse natuurbeheer voor het geleiden van recreatiestromen en het ruimte geven aan de verschillende functies en waarden van een gebied (natuur, recreatie en rust). Zie ook beantwoording 205
210	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.1	Er zijn de afgelopen periode, ook recent, al veel kleinere paden afgesloten. Dit belemmert de natuurbeleving van de recreanten, terwijl de kleinere paadjes hiervoor ook belangrijk zijn. Daarnaast zijn voldoende paden nodig om uit te kunnen wijken. In sommige gevallen moet je nu ver omlopen/fietsen.	MTB-ers	Gr	Er zijn alleen t.b.v. het creeren van faunaruistgebieden paadjes afgesloten. Kijkend naar de oppervlakte van deze rustgebieden t.o.v. het totale oppervlakte van de Maashorst, is dit ons intiens een verantwoordelijke afweging en doet geen afbreuk aan de natuurbeleving en de veiligheid.
211	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2	Belangrijk om de schil aantrekkelijker/afwisselender te maken. Je kunt bijvoorbeeld het hele routenetwerk van 100 kilometer mountainbiken, maar geen enkele keer kom je door een heideveld van enige omvang of krijg je iets mee van de Brobbelbes. Waarom niet grote heidevelden buiten het begrazingsgebied leggen? Procesnatuur is daar toch niet haalbaar of gewenst.	MTB-ers	Gr	De natuurschil wordt ook landschappelijk aantrekkelijker gemaakt, maar grote heidevelden zijn niet voorzien. lBeP2023 zet ingezette beleidsslijn voort, dus heidevelden vallen binnen begrazing. Er wordt voorzien dat deze door bosopslag kleinschaliger worden (als onderdeel van het door natuurlijke processen nagestreefde begeleid natuurlijk kalk- en zandlandschap)
212	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2	Er ontbreekt een paragraaf over de te realiseren natuurpoort aan de Palmstraat; wel wordt er sommier naar verwezen. Hoofdvraag blijft hoe de ontwikkeling van een dergelijke toegang te rijnen valt met het knelpunt van de te hoge recreatiedruk. Je gaat vlakbij de natuurken stimuleren dat daar tientallen/honderden bezoekers parkeren en het gebied ingaan. Dat levert een hogere recreatiedruk op, ook in de natuurken.Een alternatief kan zijn om toegangspunten, parkeerplaatsen en horeca in de levendige schil te ontwikkelen, verder van het gebied af waardoor deze bezoekers minder snel de natuurken zullen bezoeken. Als dan ook bestaande parkeerplaatsen in de natuurschil worden verplaatst naar de levendige schil dan kan de recreatiedruk in de kern dalen.	MTB-ers	Gr	De Gebiedsvisie gaat hier nader op in. Recreatieve poorten en entrees zijn ook een manier om de bestaande recreatiestromen op te vangen.
213	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.5	MTB-ers zijn geen voorstander van begrazing in de schil als daarvoor dezelfde beperkingen gaan gelden als in de kern. Feitelijk is er dan ook geen schil meer.	MTB-ers	Gr	In de Gebiedsvisie is beschreven dat de begrazing vanaf 2035 kan worden uitgebreid naar de natuurschil. Hoe dat precies wordt gedaan, wordt op dat moment uitgewerkt.
214	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.1	Het manifest beschrijft duidelijk dat de natuur en recreatie gelijkwaardig gewogen wordt voor de verdere inrichting van het gebied. Zeker de steeds toenemende dynamiek van onze maatschappij vraagt gebieden waar de regionale inwoners tot rust kunnen komen zonder vrees voor hun eigen veiligheid. Belangrijke uitgangspunten daarvoor zijn:	MB	Gr	De Gebiedsvisie is beschreven hoe de balans tussen recreatie en natuur in de Maashorst vorm wordt gegeven.

215	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		· RECREANT EN GROTE GRAZERS GAAN NIET SAMEN	MB	Gr	zie beantwoording 214
216	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		· VEILIGHEID IS GROOTSTE PRIORITEIT	MB	Gr	zie beantwoording 214
217	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		· STRESSLOOS GENIETEN IS VOOR DE 300.000 INWONERS BELANGRIJK	MB	Gr	zie beantwoording 214
218	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.2	Het verleden van dit natuurgebied bestond uit een aantal doorgaande wegen omringd door zich zelf ontwikkelde natuur in de vorm van bos, heide en graslanden. Grote grazers zoals nu op kunstmatige wijze geïmporteerd hebben de laatste eeuwen hier nooit bestaan. Ark, een van de belanghebbers van Europa wild life, de dreigende uitsterving van de wisent in Europa, het grote geld van Essent en de minder op dit terrein accurate bestuursvorm hebben de basis gelegd voor de nu onstane situatie met de grote grazers.	MB	Gr	In het verleden is de beslissing genomen om op basis van provinciaal beleid, in de Maashorst over te gaan naar een begreid natuurlijk kalk- en zandlandschap, waarna natuurlijke processen met o.a. begrazing op termijn gaan domineren. Zie Maashorst Manifest, Natuurplan, IBeP2015 en de Gebiedsvisie 2050.
219	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.3	De door Ark in aanvang voorspelde veiligheid van de combinatie van deze grote grazers en de wijze waar de in de besluitvorming de bovenmatig vertegenwoordigde natuurvrienden dat standpunt overgenomen hebben heeft geleid tot de status van vandaag. Door burgerparticipatie ingezet veiligheidsonderzoek en het daardoor geïnitieerde Arcadis onderzoek hebben de gebruikers voor een deel buiten spel gezet bij het uitwerken van het veiligheidsonderzoek. Het onderzoeksrapport over de evaluatie van het effect van de grote grazers is opgesteld door de partijen die de grote grazers zo ver bepaald hebben. Veel literair studies en weinig directe metingen in het gebied vormen de inhoud. De spreuk DE SLAGER KUNST ZIJN EIGEN VLEES is hier zeker van toepassing.	MB	Gr	opmerking voor kennisgeving aangenomen
220	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4	De lokale recreatiedruk vraagt om een toegankelijk en veilige recreatie in het hele gebied. De gemeenten Bernheze en Oss hebben daarvoor reeds een uitgebreide beleidsvisie geschreven. Zover is ook door het voorgaande Maashorst bestuur een recreatie document "VISIE RECREATIE EN TOERISME MAASHORST 2019 -2023" opgesteld. De inhoud van deze stukken en de wensen van alle gebruikers vormen een uitstekende basis om de recreatie voorzieningen voor de komende 4 jaar in het concept IBeP toe te voegen. Zie verder de voorgaande opmerkingen die vragen om een complete herziening van deze paragraaf.	MB	Gr	opmerking voor kennisgeving aangenomen, zie verder Gebiedsvisie
221	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.5	De toekomstvisie wordt door de nieuwe gebiedsvisie bepaald en maakt nogmaals duidelijk dat het definitieve IBeP uitgesteld moet worden tot op het moment dat de gebiedsvisie met een breed draagvlak van de regionale inwoners vastgesteld is.	MB	Gr	Proces is aangepast. IBeP wordt vastgesteld na vaststelling Gebiedsvisie.
222	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		De door de gehandicapten geschreven en in de gebruikersraad breed ondersteunde aanbevelingen zijn bij de bestuurders in rapport vorm ingediend en zover niet in het IBeP opgenomen. Ook de verder behandelde wensen van gebruikers worden zonder verdere uitlag ter zijde gelegd.	MB	Gr	Dit alles valt buiten het perspectief van het IBeP. Dit onderwerp komt in 2024 terug in het Recreatiemonitoringonderzoek en Recreatief inrichtingsplan.
223	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Evenementen in het natuurgebied Zoals ik op de informatieavond hoorde en ik hier wil onderschrijven: zijn het wel of niet organisatoren van evenementen heel vaak omschreven.Quote: 'alleen de huidige contracten lopen nog door' werd gezegd, welke contracten en wat is een contract? Daarna werd gesproken over 'Alspraken' dus vaag.	Moos	RvA	Zie punt 200. E.n.a. op juiste wijze geformuleerd in par 8.2
224	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Maashorst Events heeft al sinds 2004 evenementen, wandel-, trailrun- en fietsevenementen op ons mooie natuurgebied onder de aandacht te brengen. Alleenma vrijwilleig inzet door ondernemers om te zorgen dat de bezoekers (toeristen en inwoners) meer van het gebied leren kennen en zo ook meer in het gebied recreëren en zo meer omzet genereren voor de ondernemers (en gemeenten). Een organisatie die ook in haar missie heeft om terug te geven aan het gebied. Waarvan uiteindelijk ook de faciliteiten en onderhoud van het gebied betaald moeten worden.In samenspraak met alle organisaties in het gebied, met de juiste vergoedingen en inspraak van Staatsbosbeheer en wildbeheer, in verband met de actuele situatie van alles wat leeft in de periode van het event. We hebben hier groten stappen gemaakt afgelopen jaren.Allenies wordt meegenomen in de evenementen en het maken van de routes.Het IBeP lijkt te zeggen: boeien, allen inzet de goot inWillen jullie zeggen dat deze samenwerking niet meer kan? Of horen wij (ondernemers van Maashorst Events) bij de partijen die wel door kunnen? Heel onduidelijk. Als er niets meer georganiseerd mag worden, wat kunnen ondernemers dan nog om het gebied te promoten.Wat mag wel en wat mag niet en alleen naar de Toeristisch en Recreative visie per gemeente verwijzen, is niet voldoende volgens ons. Daarmee schiet je tekort en tijdens de informatieavond was geen enkele reden om te geloven dat er al iets besproken is met de verschillende afdelingen die T&R visie/ Beleidsplannen maken.Aleen aanbevelingen aan de gebiedsvisie is niet voldoende.	Moos	RvA	Het is zeker niet de bedoeling dat de opgebouwde samenwerking verdwijnt. Naast het plezier dat mensen aan de evenementen beleven ervaren we ook de negatieve gevolgen van evenementen. De Maashorst is een natuurgebied en de evenementen en activiteiten die hier plaatsvinden, moeten hier nadrukkelijk rekening mee houden. In de Gebiedsvisie is opgenomen dat evenementen verdwijnen uit de natuurkern. In 2024 wordt voor de komende evenementen een Activiteiten- en evenementenplan opgesteld.
225	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Is onduidelijk, er staat niets in en toch stellen ze eisen in het IBeP aangaande het gebied.	Moos	RvA	opmerking voor kennisgeving aangenomen
226	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Fietspaden die (pagina 98) betrokken worden bij weggebied Wisenten. Bijvoorbeeld de Lidsense dreef en Weversweg zijn doorgaande fietspaden die zorgen voor een goede verbinding van de dorpen waarvan gebruik gemaakt wordt voor (veelvuldig) woon- en werkverkeer. Nu met paarden en de runderen is het nog te doen, die geven geen krimp (bij normaal gebruik van het fietspad), maar de wisenten is een ander verhaal. Vaste gebruikers van het fietspad weten niet hoe wisenten reageren en dus - uit eigen ervaring - is afstand houden een vereiste.Dit betekent dat dit werk/woonverkeer vele kilometers om moet fietsen of te laat komen omdat ze 'even' moeten wachten. Zij zullen dan eerder de auto nemen naar het werk. Het zou zorgen voor meer verkeersdruk. Terwijl we juist willen promoten meer van de natuur gebruik te maken in dit woon- en werkverkeer.	Moos	RvA	De smeltie is om de wisent op te nemen in het totale begrazinggebied. Hoe we dit gaan doen, werken de beheerders nader uit. Dit zorgpunt wordt hierin meegenomen.
227	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 54 t/m 8.2	· Sinds het schrijven van het IBeP2015 zijn nieuwe diverse routes ingesteld voor wandelaars, fietsers, mountainbikers, ruiters en menners. Er zijn ook veel routes opgeheven, met name ruiterroutes. Dat is geen probleem zolang het ruiters wordt toegestaan gebruik te maken van alle paden. De bestaande ruiters/mennores worden m.n. gebruikt door ruiters/menners die hier niet bekend zijn. Wat ook de voorkeur heeft omwille van de veiligheid (uitwijkmogelijkheden). Maar in dit IBeP staat op diverse plaatsen dat gebruikers zich aan de eigen routes moeten houden. Dit is in strijd met de tussenevaluatie van het IBeP in 2017; alle gebruikers mogen gebruik maken van alle paden en wandelaars mogen struinen. Het idee is om recreanten te verdien gebruik te maken van hun eigen routes, maar niet te verplichten. Om dit te bewerkstelligen is het van belang dat er voldoende aantrekkelijke alternatieve zijn.In de Maashorst zijn, ondanks meerdere verzoeken vanuit gebruikers en onze Stichting, geen ruiterroutes in de kern toegevoegd buiten de huidige doortrek. Idem met het aantal toegangspunten.	Ruiters/menners	Gr	Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven, mogen alle recreatieve gebruikers gebruik maken van alle wegen en paden. Voor het verlagen van de recreatieve druk op de natuurkern, verdwijnen de bewegwijzerde routes voor mtb-ers en ruiters en menners uit de natuurkern.
228	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 54 t/m 8.2	· Terecht wordt geconcludeerd dat de balans nog zoek is. De wens om veilig in de natuurkern en natuurschil te kunnen recreëren is groot. De doelen om recreatie vooral in de schil plaats te laten vinden (de daarvoor nog niet geschikt is), het verder weg geleiden doet uit Natuurplan 2009 om kern en schil samen te voegen en de beving van onveiligheid die nu al gevoeld worden, stroken niet met elkaar. Er is onder gebruikers te weinig vertrouwen dat de voorgenomen maatregelen in het voordeel van de balans zijn.In gemeenteraden is het Natuurplan van 2009 teruggekeerd en aanpassingen zijn weergegeven in de evaluatie van het IBeP 2017.	Ruiters/menners	Gr	In de Gebiedsvisie is nader ingegaan op de balans recreatie-natuur.
229	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 54 t/m 8.2	· "sterke toename in van recreanten in de schil, maar ook in de kern" o Stop met promotie maken (vanuit Maashorst en lokale ondernemers) om nog meer toeristen aan te trekken. Als het te druk is dient recreatie door de omwonenden/lokale recreanten voorrang te krijgen. Tevens geeft de drukte ook aan dat er een grote behoefte is om te recreëren in het natuurgebied en is het ook belangrijk dat er voldoende alternatieve routes zijn om drukte te spreiden. o Hou de kern toegankelijk en zorg voor een goede verbinding.	Ruiters/menners	Gr	Het is geen doel om meer bezoekers naar het natuurgebied te trekken. De natuurkern blijft toegankelijk voor recreanten.
230	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 55 t/m 8.2	· Figuur 15. Deel van de ruiterroutes ontbreken en onduidelijke legenda door overlap in kleuren.	Ruiters/menners	Gr	kaart wordt aangepast
231	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 55 t/m 8.2	· In het Herpelduin wordt de smalle schil niet als knelpunt ervaren (ervaring Gemeente Oss), à dit feitelijk onjuist en is wel een knelpunt. Herhaaldelijk is dit aangegeven in de gebruikersraad en gesprekken met de Gemeente Oss. Door Stg. Maashorst en gemeente Oss was in overleggen aan ons toegezegd dat het raster op paden die erg smal zijn, direct grenzen aan het raster en medegebruikers hebben, tot max 4 meter naar binnen zou worden verplaatst. Bij navraag bleek er echter geen budget voor te zijn en werd verzocht dit op te nemen met de gemeente Oss. Hier is geen navolging meer op gekomen.	Ruiters/menners	Gr	wordt genuanceerd in tekst
232	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 56 t/m 8.2	Op recreatie in de levende schil is nog niet ingezet en biedt kansen voor verdere ontwikkeling. à Hier gaat het IBeP niet over. Deze zin hoort er dus ook niet in te staan. Bovendien: de levendige schil voldoet niet voor natuurrecreatie! Deze is daar ook niet geschikt voor te maken dus verder verdringen van de recreant naar de levendige schil is niet wenselijk.	Ruiters/menners	Gr	Tekst in IBeP is aangepast
233	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 56 t/m 8.3	· Punt 1. De kern moet toegankelijk blijven. Toegankelijkheid betekent niet maar 5 poorten en enkele doortrekken. Wie bepaald wat natuurbeleving is op welke manier en in welke mate? Wordt de behoefte van de recreant ook meegenomen?	Ruiters/menners	Gr	De natuurkern blijft toegankelijk voor recreanten. Wel wordt ingezet op rust en stilte in de natuurkern. In 2024 wordt een recreatiemonitoringonderzoek uitgevoerd en een Recreatief inrichtingsplan opgesteld. Daarin wordt bekeken waar precies behoefte aan is en of en hoe dat een plek kan krijgen in het gebied.
234	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 56 t/m 8.3	· Punt 2: In de natuurschil is meer mogelijk. Totdat deze ook bij de kern wordt getrokken. Weliswaar niet in dit IBeP maar dit is uiteindelijk wel het plan. Dit is in strijd met elkaar. (zie ook aanbeveling gebiedsvisie).	Ruiters/menners	Gr	Recreatieve voorzieningen worden geconcentreerd rond de poorten en entrees. Rondom deze poorten en entrees worden zones van circa 500 meter buiten de begrazing gehouden. Ook in de toekomst als de begrazing is uitgebreid kan het verschil tussen de rustige en stille natuurkern en drukere natuurschil blijven bestaan. Er staan dan alleen geen hekken meer tussen.
235	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 56 t/m 8.3	· Punt 3. De toegenomen recreatiedruk in het natuurgebied vraagt om een aanvullend recreatief aanbod in het landelijk gebied. Dat betekent dat we recreatiemogelijkheden in de levendige schil en de ruimere omgeving (andere gebieden) aanmoedigen in de communicatie, door dit gebied landschappelijk aantrekkelijker te maken en door aanleg van nieuwe paden voor wandelaars, fietsers en ruiters. à Zie opmerking hierboven. Hier gaat het IBeP niet over en hoort er dus ook niet in thuis. De ruimere omgeving (andere gebieden) bieden voor ruiters en menners geen alternatief. Veel mensen zijn hier gaan wonen zodat ze met hun paard aan huis de bossen in konden. Ook hebben veel ondernemers om deze redenen hier hun bedrijf gevestigd. Ook vormen routes in een levendige schil geen alternatief om veiligheid (denk aan auto-vochtvragen verkeer) en is dit ook niet de beoogde natuurbeleving.Ook is vormt een paard op de trailer laden en ergens anders naar toe gaan geen alternatief, dit is een hele onderneming en voor velen ook niet mogelijk.Dat geldt ook voor andere gebruikers als mountainbikers, recreatieve fietsers en wandelaars. De inwoners van omliggende kernen willen dicht bij huis, in de Maashorst kunnen recreëren. Niet 'vertoeren' worden naar verder weg! Voor wie is het toegankelijk en dan? De wegsluier die uit Amsterdam een enkele keer per jaar naar de vogels komt kijken?Omwonende recreëren hier vrijwel dagelijks/wekelijks en voor hun is dit hun "stadspark" aangezien dorpen geen parken hebben. Veel mensen wonen hier vanwege de toegang tot het prachtige gebied en willen daar ook van kunnen genieten.	Ruiters/menners	Gr	Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven wordt ingezet op ontwikkeling van de levendige schil. Dit is een langdurig gebiedsproces.
236	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	Blz. 56 t/m 8.3	· Aanbeveling voor de gebiedsvisie. Door sterker in te zetten op een recreatief aantrekkelijk natuurschil, met bijbehorende voorzieningen, wordt het moeilijker om de schil later in de begrazing op te nemen. Er worden hierdoor verwachtingen gewekt onder recreanten. Mede hierom, en vanwege de investeringen in de voorzieningen in de schil, bevelen we aan om in de gebiedsvisie uitspraak te doen over de fasering en termijn waarop de uitbreiding van de begrazing naar de schil plaats zal vinden. à De drie punten, deze aanbeveling voor de gebiedsvisie en de herhaaldelijke verwijzing naar Natuurplan 2009 doen vermoeden dat de recreant op de toekomst volledig uit de Maashorst geweerd gaat worden of op z'n minst flink in recreatie en natuurbeleving beperkt zal worden. Dit baart ons ernstige zorgen. Kan de gebiedsvisie de plannen om de begrazing uit te breiden naar de schil nog tegenhouden?	Ruiters/menners	Gr	zie beantwoording 234
237	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.1 t/m 56	Natuurkern: Er staan nu alleen dingen die de recreatie niet ten goede komen. Balans ook hier benoemen. Tevens wordt er alleen maar verwezen naar de gebiedsvisie en gezegd dat het IBeP zich niet uitlaat over recreatie, maar dat is dus niet waar (alleen maar in negatieve en beperkende zin).Ruiterroutes worden niet genoemd maar die lopen nu ook door de beoogde rustgebieden.Zie ook opmerking bij 5.4.2: mogelijk nemen confrontaties juist toe als het aantal paden beperkt wordt.	Ruiters/menners	Gr	tekst is aangepast; er is een balans tussen recreatie en natuur, deze dient omschreven te zijn
238	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2 t/m 57	Levendige schil is niet geschikt voor natuurrecreatie. Het IBeP gaat daar ook niet over. Verwijderen.	Ruiters/menners	Gr	tekst is aangepast
239	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.4.2 t/m 58	Evenementen zijn toegestaan in de natuurschil, met uitzondering van de feestavonden. Er zijn toch nog geen rustgebieden aangeinkt in de schil?	Ruiters/menners	Gr	Tekst is genuanceerd; vanwege soortbescherming of vanuit visie of zonering kan de rustige wijzen
240	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	8.5	De ontwikkeling van de natuurschil is moeilijker te voorzien, omdat er nog onduidelijkheid bestaat over het toelaten van de begrazing vanaf 2029. Zoals het er nu voorstaat is dit niet wenselijk. Doe onafhankelijk onderzoek onder inwoners naar draagvlak. Wellicht kan dit leiden tot wijzigen van dit doel in het Natuurplan.	Ruiters/menners	Gr	In de Gebiedsvisie is opgenomen dat uitbreiding van de begrazing vanaf 2035 kan plaatsvinden.
241	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	4.5	Belangrijk is, voortbouwend op bestaand beleid, dat op alle paden gerecreëerd mag worden, ook in de kern. Routes aanleggen om te verleden. Er zijn te weinig poorten voor ruiters en menners in de Maashorst, en, kijken naar gecombineerd gebruik. à Zie punt 4.4. Reactie onvoldoende. De Gemeente raad heeft in 2017 vast gesteld dat er te weinig ruimte was voor recreatie. Geen balans. Daarom is vastgesteld in de gemeente raden dat op alle paden gerecreëerd mag worden. Het is dus niet voldoende hiervoor te verwijzen naar een nog te maken zoneringplan. Het is namelijk al een vaststaand uitgangspunt. Dus moet moet het ook vermeld worden in het nieuwe IBeP (nu wordt alleen oorspronkelijke IBeP genoemd, niet de aanpassing uit de tussenevaluatie van 2017).	Ruiters/menners	Gr	In de Gebiedsvisie is nader ingegaan op de balans recreatie-natuur. Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven, mogen alle recreatieve gebruikers gebruik maken van alle wegen en paden.
242	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	4.7	Kijk ook naar maatregelen om toerisme te beperken. Niet alleen paden dichtgooten in de kern. Je kunt niet aan de ene kant promoten en aan de andere kant de natuur dichtgooten en paden beperken die dan nog drukker worden.	Ruiters/menners	Gr	Het is geen doel om meer bezoekers naar het natuurgebied te trekken. Om de recreatiedruk in het gebied te verlagen wordt gekeken naar ontwikkeling van de levendige schil en spreiding naar andere gebieden in de regio.
243	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	4.7 t/m 4.12	De schil is nu al te druk door recreanten waarom recreatie dan nog meer verplaatsen naar de schil? Schil moet groter, kern dus niet uitbreiden naar de schil. Juste kern moet open voor recreanten om te spreiden. Toerisme beperken. Aantal grazers is nu genoeg waarom uitbreiden?	Ruiters/menners	Gr	In de Gebiedsvisie is nader ingegaan op de balans recreatie-natuur.
244	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	4.26	Er zijn te weinig toegangspunten om veilig de begrazing uit te kunnen. Investeren in veiligheid is WEL nodig.	Ruiters/menners	Gr	zie beantwoording 13
245	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)	4.37	Reactie klopt niet. Gebiedsvisie? Dit gaat toch over inrichting?	Ruiters/menners	Gr	Zie antwoord op punt 28. De gebiedsvisie gaat op hoofdlijnen in op recreatieve verbindingen.
246	8. Recreatie en zonering (hoofdstuk 8)		Stop met alle evenementen en tochten door de begrazinggebieden en natuurschil. Hoofdstuk 8 is hierover zeer onduidelijk. Concentreer evenementen en tochten in de levendige schil. Sluit ruiters en menners uit van het begrazinggebied. De veiligheidsrisico bij interactie tussen tamme en wilde paarden zijn te groot. Bovendien worden uitwerpselen met antibiotica in het natuurgebied systematisch gebracht, met gevolgen voor de biodiversiteit.	Nat Ver.	RvA	Zie par 8.2 Eventuele wijzigingen vallen buiten huidige beleidskader. In 2024 wordt een Activiteiten- en evenementenplan opgesteld.

247	8. Recreatie en zonering (Hoofdstuk 8)		Wanneer dreven worden uitgerasterd, kunnen ruiters en meniers een veilige overstek maken evenals fietsers en mountainbikers en de toename van elektrische scooters. Ook wandelaars, die angst hebben voor grote grazers, kunnen weer door de natuurken wandelen. Door het aanbrengen van veezuilen kunnen in de toekomst ook de wisselende toegelaten worden in de overige begrazing. Hierdoor kunnen mogelijk ook te verwachten protestacties getemperd of voorkomen worden. De grenzen van hondenuitlaatgebieden worden als onduidelijk ervaren.	Nat Ver.	RvA	Op dit moment wordt niet voorzien in uitrasteren van de dreven.
248	9. Faunabeheer		Vraagt om een complete herziening op basis van de voorgaande opmerkingen	MB	Gr	voor kennisgeving aangenomen
249	9. Faunabeheer		We zien graag een zone in de schil waar de jager mag jagen	ZLTO	RvA	Er vindt, m.u.v. Bernheze, geen jacht plaats in de natuurschil. Het is de inzet om jacht overal uit te sluiten. Schadebestrijding en/of populatiebeheer op afroep is wel toegestaan. Gemeente Oss staat ook dit niet toe.
250	9. Faunabeheer		Verder onduidelijk wat er mag zodra het zwijn zich in de maashorst vestigt ons inzien moet hij tot in de kern bejaagt worden	ZLTO	RvA	Hier wordt afschot op afroep voorzien, m.u.v. Oss
251	9. Faunabeheer		Er wordt tenaanzien van wild/fauna schade te makkelijk gewezen naar de provincie zij vergoeden lang niet alles. Hier willen wij een schade afhandeling voor die wel alles dekt	ZLTO	RvA	We wijken hier niet af van provinciale en landelijke richtlijnen.
252	9. Faunabeheer		Is het een idee om de wildschades ook te gaan monitoren?	ZLTO	RvA	Dit betreft een provinciale bevoegdheid en voor zover bekend vindt dit ook daadwerkelijk plaats.
253	9. Faunabeheer	Tabel 4	Wat zijn de voorwaarden van populatiebeheer voor de grote grazers? Dit dient een balans te zijn tussen recreatiedruk en hoeveelheden en soorten grote grazers. En hun gedrag (bijv hengsten/sieren). Weem een voorbeeld aan de Gemeente Oss. Maak het begripbaar om minder grazers in te zetten indien dat noodzakelijk is vanwege de recreatie behoefte en de veiligheid van mens en dier. Soms vragen voortschrijdende inzichten en behoeftes om aanpassing van bestaande ideeën.	Ruiters/meniers	Gr	Door middel van jaarlijkse schouwen wordt de graasdruk op het terrein gemonitord. Ook het gedrag van dieren wordt gemonitord.
254	9. Faunabeheer		Stop met het toestaan van jacht in de buitenste 50 meter van het begrazingsgebied zoals afgesproken bij het vorige IBeP. De 50-meter zone heeft geen aantoonbare waarde. Er is geen reden nog langer jachtbeheer in deze randen toe te passen. Het ecosysteem functioneert prima zonder jacht in deze zones. Reën en hazen behoren tot het "oerwild" van de Maashorst en kunnen met hun browsegedrag bijdragen aan het open houden van de bossen en graslanden. Jacht ten behoeve van schadebestrijding is niet relevant in de natuurken en natuurschil. Procesnatura staat hier centraal.	Nat Ver.	RvA	Van jacht is geen sprake. Zowel in de natuurken als in de natuurschil is afschot van ree en wild zwijn in het kader van schadebestrijding en/of populatiebeheer op afroep toegestaan op enkele perelen van Staatsbosbeheer, gemeenten Bernheze en Maashorst. Het streven van de partners is om dit tot een minimum te beperken.
255	9. Faunabeheer		Organiseer een meer toegankelijke en ruimhartige schadeafregeling bij situaties waarin dassen schade veroorzaken in landbouwgewassen in de levendige schil.	Nat Ver.	RvA	zie beantwoording 251
256	9. Faunabeheer		Besteed in het plan aandacht aan het risico van stroperij. Welke maatregelen zijn voorhanden om dit aan te pakken en tegen te gaan?	Nat Ver.	RvA	deze opmerking nemen we mee in het beheer, handhaving
257	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	10.4	Wettelijk ook goed om te monitoren hoeveel en welk type meldingen gebruikers aandragen, bv via BuitenBeter app.	MTB-ers	Gr	wordt meegenomen in overweging werkplannen
258	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)		Vraagt om een complete herziening op basis van de voorgaande opmerkingen	MB	Gr	wordt meegenomen in overweging monitoring en werkplannen
259	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)		De bij de recreanten minder bekende contactgegevens van de verantwoordelijke bestuurders maakt dat regelmatig voorkomende voorvallen met de grote grazers niet gemeld worden of op z'n minst niet toegevoegd worden aan het daarvoor bestemde logboek	MB	Gr	Meldingen dienen gedaan te worden bij de verantwoordelijke kuddebeheerders. Contactgegevens zijn opgenomen op informatiepanelen in het gebied en op de website. De bekendheid hiervan blijft een punt van aandacht. De contactgegevens gaan we in ieder geval prominent op de website (www.natuurgebiedemaashorst.nl) vermelden.
260	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)		Het is de Maashorburgers onbekend of de lijst van de tijden hun belevenisonderzoek opgehaalde voorvallen in het logboek opgenomen zijn.	MB	Gr	De kuddebeheerders registreren de meldingen die bij hen binnenkomen en waarover zij persoonlijk contact hebben gehad.
261	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	10.2	De conditie van de grazers, incidenten en interacties tussen grazers en bezoekers worden eveneens systematisch gemonitord, maar zijn niet opgenomen in het monitoringplan. Dit vreemd. Waarom niet? Hoe kan er dan goed gestuurd worden? De indruk bestaat dat incidenten onder de tafel gehouden worden. Graag openbaar maken van lijst.	Ruiters/meniers	Gr	De gegevens over conditie grazers, incidenten en meldingen werden wel gebruikt om te sturen, maar maakten geen integraal onderdeel uit van de ecologische en hydrologische monitoring.
262	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	10.2	Ervaringen van bezoekers van het natuurgebied en de begrazing zijn geïnventariseerd ten behoeve van de evaluatie in 2020. Niet onafhankelijk. Conclusies kloppen niet, zie onze notities van destijds. Te weinig mee gedaan in bijstellen beleid.	Ruiters/meniers	Gr	Onafhankelijke monitoring naar interactie grazers en recreanten wordt verder opgezet.
263	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	10.3	Het monitoringplan wordt geïmplementeerd met de al lopende monitoring van incidenten en interacties met grazers en met monitoring van de waarding en het veiligheidsgevoel bij bezoekers van De Maashorst. Dit moet onafhankelijk gebeuren, denk aan het betrekken van de gebruikersraad. Voorom dat de slager zijn eigen vlees leurt.	Ruiters/meniers	Gr	Onafhankelijke monitoring naar interactie grazers en recreanten wordt verder opgezet.
265	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	Blz 63	De uitbreiding van de monitoring vindt plaats onder voorbehoud van financiering. Wat wordt gezien als uitbreiding en wat valt onder het reeds begroette pakket? Financieel plan mist. Als het te duur is om veiligheids te waarborgen dan klopt er iets niet toch?	Ruiters/meniers	Gr	zie beantwoording 185
266	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	11. Handhaving (h)	Zorg bij handhaving dat er geen waterbed systeem ontstaat. Zie dat buiten het IBeP gebied de loslopende honden en andere flora en fauna verstorende bezigheden sterk toemenen.	Gebiedsplatform Uden-Buiten	Gr	punt voor werkzaamheid eigenaren, beheerders en handhaving
267	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)	H11	Motorcrossers maken ook veel gebruik van de MTB routes (en andere paden) en verstoren ze. Onderhoudsinspanningen worden zo weer teniet gedaan. Rondout ongewenst.	MTB-ers	Gr	Dit onderschrijven we, wordt meegenomen in werkplannen/handhaving
268	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)		Vraagt om een complete herziening op basis van de voorgaande opmerkingen	MB	Gr	ter kennisgeving aangenomen
269	10. Monitoring (Hoofdstuk 10)		De Stichting Natuurorganisaties de Maashorst voeren vanaf de instelling van het natuurgebied de Maashorst jaarlijks monitoring en onderzoek uit overeenkomstig het monitoringplan, dat wordt opgesteld door de werkgroep monitoring. Ecologen van de stichting nemen hieraan deel, voortzetting achten wij wenselijk. Het hydrologisch meetnet is nog steeds erg beperkt, waardoor nog geen verdere inzichten mogelijk zijn.	Nat Ver.	RvA	In het IBeP is voortzetting van monitoring voorzien. Wel zal een nieuw monitoringplan worden opgesteld door de monitoringswerkgroep.
270	Handhaving		Er bestaat een goed contact tussen de boa, de beheerders en vrijwilligers van de Stichting. De Maashorstangers zijn dagelijks in de natuur en melden probleemsituaties aan beheerders en boa. De Maashorstangers zijn gastheer, spreken bezoekers aan en geven voorlichting. Zie sterke in op handhaving. Er zijn nog steeds veel loslopende honden die een negatieve invloed hebben op grazers, reën en dassen en grond-broedende vogels (21 soorten).	Nat Ver.	RvA	Deze contacten zijn zeer waardevol. Handhaving in het IBeP bestaat uit gastheerschap en daadwerkelijke handhaving. De partners willen in de komende IBeP periode sterk inzetten op handhaving binnen het handhavingsovereenkomst.
271	12. Communicatie	Blz 65	Daarnaast zullen we moeten accepteren dat er altijd wel bezoekers/gebruikers zijn die het niet eens zijn met genomen maatregelen. Zie Monitoring. Nu is er geen onafhankelijke informatie over de omvang.	Ruiters/meniers	Gr	ter kennisgeving aangenomen
272	12. Communicatie	12.1	Zoals hierboven beschreven een bijlage leveren aan de communicatievraagstuk. Dit slaat nergens op.	Ruiters/meniers	Gr	ter kennisgeving aangenomen
273	12. Communicatie	12.1	Daarnaast is het van belang dat de recreatieve voorzieningen in de natuur- en levendige schil en directe omgeving van het natuurgebied herenieuwen en verder worden uitgewerkt en geïmplementeerd, zodat we daar in communicatie meer aandacht op kunnen leggen. Dit helpt de druk op de natuurken te verkleinen. Zie opmerkingen hierover in de overige hoofdstukken.	Ruiters/meniers	Gr	zie beantwoording 235
274	13. aanbevelingen gebiedsvisie	13. aanbevelingen 6	Betere recreatieve verbindingen. Ontlasten van De Maashorst kan elders weer leiden tot ongewenste belasting. Voorbeelden hiervan zijn de Bedafse Bergen (zwaar belast) en de Wijsgroden die je juist weinig wilt belasten. Beide gebieden zijn ook voor onze doelgroep zeer interessant maar niet toegankelijk!	MmBoH	Gr	zie beantwoording 266, 273
275	13. aanbevelingen gebiedsvisie	H13	Bij het vergroten van het natuurgebied moeten ook mogelijkheden voor recreatie mee ontwikkeld worden (bv fietsroutes, ruiter- en menieroutes, en mtb-routes).	MTB-ers	Gr	Dit nemen we mee bij de uitwerking, onder andere in het Recreatief inrichtingsplan
276	13. aanbevelingen gebiedsvisie	13	De opzet van de uitwerking van de gebiedsvisie vereist de input van een brede afspiegeling van de regionale inwoners. Daarom is het van belang de daarvoor beschikbare media per omringende kernen goed te kennen om daarmee een breed draagvlak van de inwoners te ontwikkelen. Daarom het advies om de opzet daarvan vooraf met de gebruikersraad en raad van advies bespreekbaar te maken voor verdere input	MB	Gr	Het projectplan voor de gebiedsvisie is besproken met GR en RvA. Het vergroten van de opzet en de inhoud van verschillende communicatiemiddelen in de regio heeft deel uitgemaakt van het proces.
277	13. aanbevelingen gebiedsvisie	Blz 67	Honder: niet verbieden maar handhaven op regel. De mensen die zich wel aan de regels houden moeten niet de dupe worden	Ruiters/meniers	Gr	In het IBeP wordt voorzien in extra inspanning op handhaving, in eerste instantie via gastheerschap, in tweede instantie door daadwerkelijke handhaving. Daarnaast communicatie, om uit te leggen waarom de regels er zijn.
278	13. aanbevelingen gebiedsvisie		De ecologische kwaliteit van de natuurken en natuurschil kunnen niet los worden gezien van de levendige schil van de Maashorst. Juist hier liggen kansen voor transitie naar natuurinclusieve landbouwvormen in combinatie met recreatieve ontwikkelingen en verbruiscategorie. Het plan spreekt van een "kleinschalige" landbouw. Dit is niet het werkelijke beeld van de schil. De overgangen zijn nu vaak juist nog erg "hard" met grove overgangen naar intensieve grootchalige landbouw. Dit geldt bijvoorbeeld voor de oostkant van de Maashorst; omgeving Franse Baan. De recreatieve locaties zijn lang slecht aangesloten op de natuurken. Ook de zuidwestkant; omgeving Hengstheuvel/Hultje is geen fraaie overgangzone tussen dorp en natuur. Ook de overgang aan de noordkant van Herperduin is hard en de structuur vooral grootchalig en intensief.	Nat Ver	RvA	ter kennisgeving aangenomen. Landschappelijke inrichting en overgangen kunnen bij concrete ontwikkelingen en kansen worden uitgewerkt in verlenge van de Gebiedsvisie en passend bij de lokale situatie.
286	Bijlagen	Bijlage 1	Bernheze heeft ook Frank Pater als betrokken beleidsambtenaar benoemd.	MB	Gr	De bijlage is geheel verwijderd.
287	Bijlagen	Bijlage 2	PLAN/DO/CHECK/ACT is te algemeen en mist een duidelijke beschrijving van de daarbij te gebruiken criteria. Verder is het van belang dat het onderzoek en beoordeling door onafhankelijke op dat gebied deskundige partijen uitgevoerd wordt. Belangrijk hierbij is dat de partijen zeer niet betrokken zijn bij de advisering van de inrichting van het gebied. Het evaluatie-rapport van de effecten van de grote grazers is in hoofdlijnen door de heer Leo Linmartz van ARK en mev. Colinda Verger van Staatsbosbeheer en adviseur van de Maashorst in uitvoering opgesteld. Zoals reeds voorheen opgemerkt: Het is niet geloofwaardig als de slager zijn eigen vlees leurt !	MB	Gr	In deze bijlage worden de algemene principes van PLAN/DO/CHECK/ACT uitgelegd. De overige opmerkingen worden voor kennisgeving aangenomen.
288	Bijlagen	Bijlage 2	Het uitgangspunt van open communicatie onderschrijven de Maashorstburgers en hebben dat ook steeds toegepast. Zie hiervoor het beschikbare stellen van de lange lijst van door de burgers opgeschreven voorvallen met de grote grazers. In tegenstelling hiernaast blijven onze vragen over voorvallen vaak onbeantwoord. Wel wordt onze input met negatieve speculaties over waarheidsvinding omringd en zijn de voorvallen uit ons rapport daarvoor niet eens opgenomen in de referentie lijst en worden daarom niet meegenomen in de verdere besluitvorming.	MB	Gr	Er is een ingang voor het melden van voorvallen via het noodnummer (kuddebeheerders) en via maashorst@gemeentemaashorst.nl. Via beide kanalen wordt geregistreerd, intern uitgewisseld, actie ondernomen, teruggekoppeld met de betrokkenen. De partners streven na, het goed te woord staan van eenieder die meldt, en op maat reageren op de melding/klacht zoals dit past in het beheer. Het document van de Maashorstburgers is ons bekend. Dit is meegenomen bij de afwegingen voor de Gebiedsvisie.
289	Bijlagen	Bijlage 5 Calamiteit	Dit plan verdient nog de nodige aandacht – wel een goed initiatief maar in deze vorm voldoet het niet.De governancestructuur van de calamiteitsorganisatie is nog niet helder (en is best ingewikkeld), taken en verantwoordelijkheden, gekoppeld aan rollen niet volledig beschreven. Namen in plaats van functie/rollen zijn genoemd waardoor het plan snel kan verouderen, vervanging etc. onduidelijk. Meer aandacht voor informatievoorziening.	MTB-ers	Gr	De bijlage is geheel verwijderd.
290	Bijlagen	Bijlage 8	Is het echt nodig het wisselgebied uit te breiden naar de hele kern? Wat levert het voor ecologische winst op die men verhoudt zich dat met de (mogelijke) omvat onder en beperkingen voor recreanten?Is dit echt gedaan wordt?Voortstel is om een fietspad langs de Zevenhuizerweg als eerste een overstek te maken. Dat scheelt de aanleg van een nieuw fietspad doordat de bestaande verbinding in stand blijft.	MTB-ers	Gr	Integrale begrazing was en is nog steeds het uitgangspunt voor de procesnatura die wordt geregistreerd. Hoe de begrazing door wisselende wordt uitgebreid, wordt nader uitgewerkt.
291	Bijlagen	Bijlage 8	2. "Het begrazingsgebied met kuddes Exmoorpony's en taurosens, is vrij toegankelijk voor diverse recreanten op alle wegen en paden" – struinen is ook toegestaan.	Ruiters/meniers	Gr	Mit vaststelling van de nieuwe Gebiedsvisie is struinen niet meer toegestaan. Door alleen gebruik te maken van wegen en paden ontstaat voor de dieren voorspelbaar gedrag en dit de veiligheid ten goede komt.
292	Bijlagen	Bijlage 8	3. stappen: 1. Wandelers met hond, 2-4 uitbreiding gebied. Dit roept veel vragen op. Geen teksten met fietsers, wandelaars met hond, ruiters/meniers, mensen in een rolstoel? Er wordt gesproken van een overstek. Hoe gaat die overstek er uit zien? Waar komt de omheining: voldoende ruimte voor ruitersroutes die er ook doormen lopen? Zie ook onderzoek en resultaten rondom Zevenhuizerweg, wat uiteindelijk resulteert in GEEN overstek.	Ruiters/meniers	Gr	In bijlage 8 zijn de stappen voor uitbreiding op hoofdlijnen beschreven. Concreet maatregelen worden nog nader uitgewerkt.
293	Bijlagen	Bijlage 8	Over de aanpassingen bij de Zevenhuizerweg is veel discussie gevoerd, plannen voor diverse doorsteken gepresenteerd en allemaal van tafel geveegd om diverse redenen. Nu wordt de Zevenhuizerweg omgeleid. Dit roept vragen op m.b.t. het plan voor uitbreiding van het wisselgebied over de Weversweg (en later ook over de Udense dreef en andere wegen). Wat zijn de concrete plannen voor de fietspaden? Komen er 'oversteken' ? Hoe gaan die er uit zien? Hoe matchen deze plannen met de plannen die voor de Zevenhuizerweg niet door konden gaan?	Ruiters/meniers	Gr	Zie antwoord punt 290
294	Bijlagen	Bijlage 8	Het is een beetje vreemd dat er nu geïnvesteerd wordt in het omleggen van een fietspad als er aan de andere kant van het veld ook een fietspad in het gebied komt te liggen. Moet de Zevenhuizerweg dan nog wel omgeleid worden? Kan daar niet dezelfde oplossing komen die er nu ook voor de Weversweg in de planning staat (welke dat dan ook mag zijn)? En zo niet, waarom niet?	Ruiters/meniers	Gr	Zie antwoord punt 290
295	Bijlagen	Bijlage 9	Voor alle fietsroutes geldt dat wordt uitgegaan van gemengd gebruik door fietsers, maar ook wandelaars. Dit is zeer onveilig en leidt tot veel irritatie (in)opjagelukkig. E-bikes en snelle fietsers zijn de grote boosdoeners! MmBoH pleit voor veilige routes voor haar doelgroep maar ook voor gezinnen met kinderen vanaf de 'poorten'.	MmBoH	Gr	Zoals in de Gebiedsvisie is opgenomen, blijft recreatief medegebruik van alle wegen en paden mogelijk. Hierover zal nadrukkelijker worden gecommuniceerd en worden opgeroepen om rekening met elkaar te houden.
296	Bijlagen	Routes per gebruikersgroep	- Rolstoelroute loopt door begrazingsgebied en is daarmee onveilig. Door onze gebruikersgroep is een voorstel gedaan voor een nieuwe route buiten het begrazingsgebied. Hier is nog geen reactie op ontvangen.	MmBoH	Gr	Binnen de gemeente Maashorst worden in 2024 twee nieuwe rolstoelroutes worden ontwikkeld. Daar wordt het gedane voorstel bij betrokken. Ook zal participatie plaatsvinden.
297	Bijlagen	Bijlage 9	- In de schil zijn diverse speelvoorzieningen, deze dienen voor 80% bereikbaar te zijn en voor 50% speelbaar voor kinderen met een beperking of handicap. Kabouterpad en Docus de Das pad zijn niet toegankelijk voor rolstoelers en wandelaars.	MmBoH	Gr	Toegankelijkheid is een belangrijk onderwerp in het natuurgebied. Zoals in de Gebiedsvisie is beschreven, betekent dit niet dat we alle paden en voorzieningen overal voor iedereen toegankelijk gaan maken. Dit onderwerp komt terug in het recreatiestromenonderzoek en het Recreatief inrichtingsplan.
298	Bijlagen	Bijlage 9	- Banken zijn veelal niet verhard bereikbaar en hebben geen opstelplaats voor een rolstoeler. De banken hebben ook geen leuning (bv in het midden)	MmBoH	Gr	Beheer pakt waar mogelijk op; grote aanpassingen worden gedaan met vervanging. Zie ook 297.
299	Bijlagen	Bijlage 9	- De klapphekken en poorten zijn niet bruikbaar voor scootmobielers en niet of zeer slecht verhard.	MmBoH	Gr	tests met mindervaliden hebben ook plussen en minnen aangetoond. Beheer pakt waar mogelijk op; grote aanpassingen worden gedaan met vervanging. Zie ook 297.
300	Bijlagen	Bijlage 9	We missen de doorgaande fietspad tussen Schaik en Uden ter plaatse van het wisselgebied. En Oost West Zeeland Nistelrode. Zijnde de 2 groene recreatieve verbindingen tussen de grootste kernen in het gebied. Het bestaande rolstoel pad is kwalitatief slecht en te beperkt in het bereik.	MB	Gr	De doorgaande fietspaden zijn geen bewegwijzerde routes.
301	Bijlagen	Bijlage 10	Hoe worden de inwoners/bedrijven die ook nu van het gebied gebruikmaken gekend in de plannen? Er zijn wel wat uitnodigingen voor openbare info avonden, maar de bedrijven die echt genoemd worden in het IBeP of die direct invloed hebben op het beoefenen van hun bedrijf, die horen persoonlijk een uitnodiging te krijgen. Waarschijnlijk is dat geregeld, maar toch ik vermeld het even.	Moos (Maashorstondernemers)	RvA	Het IBeP is een uitwerking van het bestaande beleid. Daar waar maatregelen bedrijven direct raken, zal bij de verdere uitwerking contact worden opgenomen.
302	Bijlagen	Bijlage 10	1. Voor de opmerking over wat wel en niet meegenomen wordt in het IBeP en de gebiedsvisie verwijzen we naar bovenstaande reactie in de paragraaf algemeen.	MB	Gr	zie beantwoording bij de opmerkingen

303	Bijlagen	Bijlage 10	2. 1.5 kan het ecoduct wel gebruikt worden door wandelaars die gebruik maken van het vrij rondstruinen in het gebied ?	MB	Gr	Het is niet toegestaan op welke wijze dan ook het ecoduct te betreden.
304	Bijlagen	Bijlage 10	3. 3.7 Betekent deze reactie dat struinen in de kern niet toegestaan is ?	MB	Gr	zie beantwoording 291
305	Bijlagen	Bijlage 10	4. 3.12 Negatieve opmerkingen zijn opmerkingen die het voorgenomen beleid in de weg staan en verder zover niet beantwoord worden met duidelijke relevante motieven.	MB	Gr	ter kennisgeving aangenomen
306	Bijlagen	Bijlage 10	5. 3.14 Het rapport van de Maashorstburgers Belevingsonderzoek "Hoe voel jij je in de Maashorst" gepubliceerd door de Maashorstburgers op 13 december 2019 wordt niet serieus genomen terwijl de transparante uitvoering en weergave een juist en belangrijk beeld geeft dat bij de verdere besluitvorming zover genegeerd wordt. Dit terwijl de meldingen van burgers over de onveiligheidsbeleving tot op heden op gelijk niveau voortduren !	MB	Gr	Ter kennisgeving aangenomen. Er wordt voorzien in een onafhankelijke monitoring van interactie grazers en bezoekers. Daarnaast is er een meldpunt voor incidenten tussen grazers en gebruikers, (noodnummer kuddebeheer en maashorst@gemeentemaashorst.nl). Het voorstel is de monitoring uit te breiden met monitoring van ervaringen van bezoekers.
307	Bijlagen	Bijlage 10	6. 3.15 De opmerking dat het begrazingsgebied tot 2028 niet uitgebreid wordt is strijdig met de stapsgewijze uitwerking van de vergroting van het wisentgebied. Zoals vastgesteld is de schil redelijk dun en pleiten wij voor de tegengestelde richting in het belang van de recreatie.	MB	Gr	met deze opmerking wordt bedoeld dat het begrazingsgebied voorlopig niet wordt uitgebreid naar de natuurschil. Dit staat los van de uitbreiding van het wisentgebied binnen de natuurschil.
308	Bijlagen	Bijlage 10	7. 3.16 Nederland toont duidelijke alternatieve begrazingsmethoden die door de Maashorstburgers meerdere malen in beeld gebracht zijn. Zeker nu met de laatste richtlijnen over de hervorming van de agrarische verdienmodellen, pleiten wij voor een heroverweging van het gestelde standpunt.	MB	Gr	In 2015 is een afweging gemaakt en gekozen voor de huidige grazers. Dit is bij de evaluatie van de begrazing (2020) en in de Gebiedsvisie nogmaals beschouwd en bevestigd.
309	Bijlagen	Bijlage 10	8. 3.17 De maatregel van het ultraslangen van het slingerpad is inderdaad een bevordering van de veiligheid. De recente voorvallen in het grote begrazingsgebied zijn niet afgenomen en de breed uitgesproken stelling dat informatiebroden het gedrag van de grote grazers en recreanten voldoende verandert en veiliger maakt voor de recreant is een te optimistische inschatting. Om hierover de juiste conclusie te krijgen zal een verder onderzoek hiernaar noodzakelijk zijn!	MB	Gr	zie Beantwoording 306. Er wordt tevens vanuit beheer, handhaving en communicatie gekeken naar verbetering van de voorlichting en toezicht.
310	Bijlagen	Bijlage 10	9. 4.6 zie de opmerkingen over de Udenense dreef.	MB	Gr	Er wordt niet voorzien in het afsluiten van doorgaande paden tussen de kernen.
311	Bijlagen	Bijlage 10	10. 4.15 Wat is de omschrijving van het begrip extensief recreatief medegebruik ?	MB	Gr	vormen van recreatie die in hoofdzaak zijn gericht op natuur en landschapsbeleving zoals wandelen en fietsen en die in principe plaatsvinden tussen zonsondergang en zonsopgang en niet gericht zijn op het verstrekken van nachtverblijf (VNC, 2022). Definitie is opgenomen in begrippenlijst
312	Bijlagen	Bijlage 10	11. De voortdurende verwijzing naar de gebiedsvisie is opgevoerd door de zover gemaakte keuze tussen volgorde van IBeP en gebiedsvisie en maakt de uitwerking van de gebiedsvisie complexer en minder efficiënt.	MB	Gr	ter kennisgeving aangenomen
313	Bijlagen	Bijlage 10	12. De mededeling dat de gebruikersraad betrokken wordt bij de gebiedsvisie en de recent verschenen oproep in de publiciteit voor de inwoners om deel te nemen aan geplande informatie bijeenkomsten roept de vraag op waarom de gebruikersraad hierover niet verder geïnformeerd is?	MB	Gr	De intentie is geweest om de Gebruikersraad, Raad van Advies én derde belanghebbenden inspraak te geven in de visie. De GR en RvA zijn vooraf over het proces ingelicht.
314	Bijlagen	Bijlage 10	13. 5. De noodzaak om maximaal CO2 af te vangen geeft productie, bosbouw en duidelijke voorkeur. Loofbomen hebben vanwege hun minder uitdrijvings-effect de voorkeur en deze noodzaak doet een oproep om de plannen voor de vereiste waterhuishouding inclusief het stoppen van het oppompen van water voor de landbouw te versnellen.	MB	Gr	Hoofproductie is geen doelstelling in de Maashorst. Het halffopen bos kan wel maximaal CO2 vastleggen binnen de mogelijkheden. Het stoppen van grondwater pompen is een apart proces dat samen gaat met het afbouwen van de landbouw in de kern.
315	Bijlagen	Bijlage 10	14. 5.16 Duidelijke vaststelling van Maashorst bewoners die dagelijks het gebied bezoeken en kennis hebben van de verdwenen soorten!	MB	Gr	Er vinden fluctuaties plaats in aantallen dieren en planten. We monitoren de ontwikkeling en evalueren op basis van langjarige trends.
316	Bijlagen	Bijlage 10	15. 6. Zie voorgaande opmerkingen hierover	MB	Gr	zie eerdere antwoorden
317	Bijlagen	Bijlage 10	16. 6.10 Zie voorgaande opmerkingen hierover	MB	Gr	zie eerdere antwoorden
318	Bijlagen	Bijlage 10	Het antwoord op 7.4 is een keuze voor de besluitvormers. Om die reden pleiten wij voor het verschaffen van een complete informatie om de besluitvorming goed te baseren en te voorkomen dat bestuurders een onenigenlijke bijdrage van gebruikersraad in hun overwegingen opnemen.	MB	Gr	Bij de besluitvorming worden bestuurders geïnformeerd over de inbreng van de GR en RvA en de partijen die in de adviesraad zitten hebben.
319	Bijlagen	Bijlage 10	Opmerking over het proces: we hadden de vragen graag vooraf aan de vergadering gekregen zodat we ons hadden kunnen voorbereiden. Er was vooraf al een stuk voorbereid. De vragen hadden we daarin mee kunnen nemen.		Gr	In het verdere proces is hier rekening mee gehouden.
321	Bijlagen	bijlage 10 3.3	Voor het wild is struinen minder voorspelbaar dan wandelen en fietsen over paden. Bij struinen kunnen mens en dier onverwacht oog in oog met elkaar staan. Dit kan door de schrikreactie tot negatieve gevolgen leiden. Dit willen we voorkomen. à zijn er al incidenten geweest? Anders is dit risico mogelijk verwaarloosbaar. Andere risico's die genomen worden zijn vele malen groter en die worden ook doorgezet.	Ruiters/meniers	Gr	Naar inschatting van de experts is dit effect niet verwaarloosbaar en het risico niet waard. Tevens een eenvoudige regel met naar inschatting werkend effect.
322	Bijlagen	bijlage 10 3.4	Inconsistent! In de natuurkern staan natuur en rust voorop. De natuurkern is toegankelijk voor recreanten, maar recreatie is hier wel extensief en dus te gast in de natuur. In de natuurlijke processen die worden nagestreefd, spelen de grote grazers en ander wild een belangrijke rol. Voor hen is het hebben van rustgebieden essentieel. Rustgebieden dragen ook bij aan de veiligheid van de recreant: op drukke dagen kunnen grazers zich terugtrekken in de rustgebieden. à Het gaat om de balans! Grote grazers maken ook gebruik van de paden en paadjes in de rustgebieden. Als die er te weinig zijn is de kans op confrontatie groter. Zie ook onze reacties op het IBeP hierboven aangaande dit punt (faunastuurgereguleerder).	Ruiters/meniers	Gr	In het IBeP wordt gestreefd naar deze balans. Daarbij worden door de faunastuurgereguleerder geen recreatieve routes (bewegwijzerd) afgesloten.
323	Bijlagen	bijlage 10 3.4	Het doel en omvang van de ecoducten maken dat het vanuit ecologisch oogpunt onwenselijk is om deze voor recreatief medegebruik, ook niet alleen ruiters en meniers, open te stellen. à	Ruiters/meniers	Gr	Zie antwoord punt 28
324	Bijlagen	bijlage 10 3.4	Grondgebied is van gemeente Oss. Stichting Maashorst in uitvoering verwijst naar Rijkswaterstaat en de provincie (contact opnemen is er nog niet van gekomen, gaan we nog doen). Wie heeft de beslissing genomen dat de wildbrug niet toegankelijk is?	Ruiters/meniers	Gr	Zie antwoord punt 28
325	Bijlagen	bijlage 10 3.4	· Als het niet kan, dan meedenken over veilig alternatief. Graag komen wij in contact met diene die er echt over gaan om tot een veilige oplossing kunnen komen.	Ruiters/meniers	Gr	Dit is een onderwerp voor de betrokken gemeenten.
326	Bijlagen	bijlage 10 3.4	· Medegebruik bij Nistelrode kan het wel (althoewel er te weinig ruimte is voor veilig gebruik door ruiters naast het fietspad). Waarom verschil?	Ruiters/meniers	Gr	we nemen aan dat hier het ecoduct bij Slabroek/Uden wordt bedoeld? Dit ecoduct heeft geen functie voor trek van grote grazers en kan daarom mede gebruikt worden door recreanten.
327	Bijlagen	bijlage 10 3.4	· Ecologisch onwenselijk? Wetenschappelijk bewezen? Er zijn juist tegenbewijzen daarvoor https://www.wur.nl/nl/Publicatie-details.htm?publicationid=publication-way-343030353236 https://www.fietsraad.nl/Kennisbank/Recreatief-medegebruik-van-ecoducten	Ruiters/meniers	Gr	Het ecoduct naar het Herperduin is mede aangelegd om de trek van de grote grazers mogelijk te maken; recreatief medegebruik is niet mogelijk. Het genoemde onderzoek geeft overigens aan dat er wel invloed is van recreanten, maar minder bij algemene soorten.
328	Bijlagen	bijlage 10 3.8	De Maashorst is toegankelijk voor recreanten. In de natuurkern de rustige en extensieve vormen van recreatie en in de natuurschil de meer intensieve vormen van recreatie. Op basis van het bestaande beleid worden hier in het IBeP geen wijzigingen voorgesteld. · Voldoende paden in de kern open houden voor alle recreanten: dit is nodig voor voldoende uitwijkmogelijkheden voor de veiligheid. En de druk wordt beter verdeeld.	Ruiters/meniers	Gr	Er wordt gestreefd naar een balans tussen natuur, rust en recreatie. Veiligheid is natuurlijk belangrijk. Er worden door de faunastuurgereguleerder geen recreatieve routes afgesloten.
329	Bijlagen	bijlage 10 3.14	Evaluatie rapport begrazing is niet behandeld in de gebruikersraad en Maashorstburgers hebben vraagtekens è Voor kennisgeving aangenomen. Deze reactie is onvoldoende. Er wordt beleid gevoerd op conclusies die niet kloppen.	Ruiters/meniers	Gr	Er wordt voorzien in een onafhankelijke monitoring van interactie grazers en bezoekers.